

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav obecné lingvistiky

Bakalářská práce

Anna Eisenreichová

Komunikace prarodičů s dětmi

Communication of grandparents with children

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucí práce, doc. PhDr. Lucii Saicové Římalové, Ph.D., za podporu, konzultace a vedení práce. Děkuji také za veškerý čas, který mé práci ochotně věnovala. Na druhém místě bych ráda poděkovala rodině, která se zapojila do mého výzkumu, za jejich ochotu a čas. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Davidovi Lukešovi a Mgr. Anně Chromé, jejichž kurzy, které jsem během studia navštěvovala, mi při psaní této práce hodně pomohly. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat všem svým blízkým, kteří se o mou práci zajímali, inspirovali mě a podporovali mě. Závěrem připojuji poděkování košíšťě Pusheen.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne .....

Podpis.....

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá řečí česky hovořících prarodičů orientovanou na dítě ve věku 1-3 roky. Součástí práce je vlastní výzkum, jehož jádrem je případová studie jednoho vnoučka a jeho prarodičů, doplněná polostrukturovaným rozhovorem s prarodiči. V práci jsou shrnuty dosavadní poznatky z vybraných výzkumů v oblasti řeči orientované na dítě, na jejichž základě jsou formulovány hypotézy ověřované ve vlastním výzkumu. Vybrané výzkumy jsou převážně zaměřeny na řeč rodičů orientovanou na dítě.

Cílem této práce je zanalyzovat záznamy komunikace prarodiče s vnoučetem a porovnat je s výsledky podobných výzkumů prováděných na rodičích. Přepsaná data z nahrávek jsou k dispozici v přílohách. Součástí analýzy dat je základní popis jazykových dat a gramatická, lexikální a pragmatická analýza. Největší důraz je kladen na analýzu lexikální, kde jsou zkoumána deminutiva, substantiva a substantivní označení zvířat. V gramatické analýze je zkoumán jev posunu v zájmené a slovesné osobě, pragmatická analýza je zaměřená na otázky.

Výsledky analýzy ukazují, že většina jevů se v podobné míře objevuje v řeči rodičů orientované na dítě i v řeči, kterou při komunikaci s vnoučetem užívali prarodiče, jejichž komunikace byla pro účel této bakalářské práce nahrána. Největší odchylka od existujících výzkumů se objevila v oblasti slovní zásoby, kdy zkoumaní prarodiče oslovují vnouče mnohem méně často než rodiče z podobných výzkumů. Rozdíl se objevuje také v užívání posunu v zájmené a slovesné osobě. Frekvence výskytu tohoto jevu je oproti výsledkům výzkumů s rodiči poměrně nízká.

Klíčová slova: řeč orientovaná na dítě, prarodiče, komunikace, český jazyk

Abstract

This bachelor thesis studies child (1-3 years old.) directed speech by Czech-speaking grandparents. Part of this thesis is self-conducted research revolving around a case study of a child and his grandparents, accompanied by a semi-structured interview with the grandparents. The thesis also offers a summary of pre-existing research done in the field of child directed speech that also serves as a basis for proposed hypotheses tested during the self-conducted research. Selected studies were mostly focused on child directed speech by parents.

The aim of this study is to analyze the record of communication between grandparent and grandchild. Transcribed data from recordings are available in attachments. Then, there is a comparison of our results with the results of similar studies. The analysis contains a basic characterization of the data, grammar, lexical and pragmatics analysis. Emphasis is put on the lexical analysis, which is focused on diminutives, nouns, and nouns denoting animals. There is studied the phenomenon of shifts in pronominal and verbal person within the grammar analysis. The pragmatics analysis is focused on questions.

The results of the analysis show that most phenomena occur to a similar extent in child directed speech by parents and in the speech of grandparents in communication with grandson, whose communication was recorded for the purpose of this bachelor's thesis. The biggest difference from the results of existing research has been in the area of vocabulary, where surveyed grandparents address grandchildren much less often than parents from similar research. The difference also occurs in the use of the shift in the pronoun and verb person. The frequency of this phenomenon is relatively low compared to the results of research with parents.

Keywords: child directed speech, grandparents, communication, Czech language

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Teoretická část.....	8
2.1. K terminologii.....	8
2.2. Rysy CDS.....	11
2.3. Témata výzkumu CDS.....	13
2.3.1. Výzkumy CDS u žen.....	15
2.3.2. Výzkumy CDS u mužů.....	17
2.3.3. Komparativní výzkumy CDS u otců a matek.....	18
2.4. Role prarodičů v životě dětí.....	21
2.4.1. Výzkumy komunikace prarodičů a dětí.....	22
2.5. Osvojování jazyka dítětem.....	23
2.5.1. Jazykové kompetence dítěte ve věku 1-2 let.....	23
2.5.2. Souvislost řeči orientované na dítě a jazykového vývoje dítěte.....	25
2.6. Metodologie souvisejících výzkumů.....	26
3. Výzkumné otázky a hypotézy.....	28
4. Metodologie.....	30
4.1. Získávání a sběr dat.....	31
4.2. Popis zkoumaných subjektů.....	31
4.3. Přepis a zpracování dat.....	32
5. Analýza a diskuze výsledků.....	35
5.1. Základní údaje o nahrávkách.....	35
5.2. Gramatická analýza.....	36
5.3. Lexikální analýza.....	38
5.3.1. Substantiva.....	39
5.3.2. Deminutiva.....	41
5.4. Pragmatická analýza.....	44
6. Diskuze.....	47
7. Závěr.....	49
8. Seznam literatury a webových odkazů.....	51
9. Seznam tabulek.....	54
10. Seznam příloh.....	55

1. Úvod

V oblasti osvojování jazyka existuje nespočet různých teorií, z nichž některé se nám dnes jeví pravděpodobnější než jiné. Mnoho z těchto teorií hovoří o důležitosti jazykového inputu či přímo o důležitosti nebo nevyhnutelnosti řeči orientované na dítě. Právě řeči orientovanou na dítě se zabýváme v naší práci.

Rozhodli jsme se práci uvést teoretickou částí, po které bude následovat náš vlastní výzkum řeči prarodičů orientované na dítě. Motivací pro toto výzkumné téma nám byla absence takto zaměřené práce v českém prostředí. Jádrem našeho výzkumu je případová studie provedena na jednom dítěti ve věku 22 měsíců a jeho prarodičích. Výsledky tohoto vlastního výzkumu porovnáváme s poznatky z dosud dostupné odborné literatury.

V úvodní kapitole týkající se teorie v oblasti řeči orientované na dítě jsme se rozhodli jednak seznámit čtenáře s problematikou terminologie, jednak shrnout některé poznatky (také metodologické) z vybraných dosud provedených výzkumů zabývajících se řeči orientovanou na dítě. Jelikož řeč orientovaná na dítě a dětská řeč jsou velmi příznivá témata, zařazujeme do teoretické části i krátkou podkapitulu týkající se osvojování jazyka dítětem. Vzhledem k obsahu následného výzkumu uvádíme i poznatky z odborné literatury týkající se role prarodičů v životě dítěte.

Samotný výzkum pak spočívá v confirmaci hypotéz týkajících se řeči prarodičů orientované na dítě. Hypotézy jsme stanovili na základě dosavadních zjištění o řeči orientované na dítě a na základě povahy námi nahraných dat. Dále v rámci metodologie popisujeme vlastní data, jejich sběr a způsob zpracování pomocí vybraných metod. Posléze analyzujeme vlastní data, a to na rovině gramatické, lexikální a pragmatické, a diskutujeme výsledky. Důraz klademe především na část věnovanou lexikální analýze, kde se podrobněji zabýváme substantivy, substantivy označujícími zvířata a deminutivy. Závěrem uvádíme naši úspěšnost s potvrzením či vyvrácením hypotéz a v diskuzní části diskutujeme možná vylepšení našeho výzkumu a směr, kterým by se mohly ubírat navazující studie.

2. Teoretická část

2.1. K terminologii

Hned v počátku je nutné zmínit problematiku terminologie. Anglické terminologii ve věci řeči orientované na dítě se detailněji věnuje Saxton (2009). Hned v úvodu své kapitoly věnuje terminologii značnou pozornost. Saxton píše:

„Over the years, there has been a proliferation of terms for the register used to infants and children, including: baby talk, motherese, caregiver talk, caretaker talk, input language, linguistics input, verbal stimuli, exposure language and infant-directed speech, among others.“ (Saxton, 2009, str. 62, 63)

Saxton zde dále poukazuje na výhodu užití termínu *child directed speech*¹ oproti výše zmíněným kontroverzním termínům, které jsou občas zaměnitelné se samotnou dětskou řečí, případně v sobě zahrnují větší obsah, než jen komunikaci dospělých s dětmi. *Child directed speech* lze také použít v kontrastu k zavedenému termínu *adult directed speech* (Saxton, 2009, str. 63). Saxton dává do souvislosti s problematikou terminologie i problematiku televize a rádia jako jazykového inputu. Do termínu *child directed speech* totiž dle Saxtona televize a rádio nespadá. Dle některých lingvistů sice může televize a rádio být jazykovým inputem, nicméně tento input není *directed* (Saxton, 2009, str. 63). V otázce neinteraktivních inputů, které autor z CDS vylučuje, panují mezi lingvisty neshody: někteří autoři tvrdí, že input z televize má vliv na dítě až od dvou let věku dítěte, někteří tvrdí, že neinteraktivní input má vliv na osvojování jen v oblasti lexika. Nicméně všechny výzkumy v této oblasti ukazují jen velmi malý efekt neinteraktivních inputů na osvojování jazyka (Saxton, 2009, str. 69, 70).

Saicová Římalová (2016) jazykový input charakterizuje jako „*souhrn komunikačních projevů, jímž je dítě vystaveno*“ (Saicová Římalová, 2016, str. 31). Průcha (2011) ve své knize *Dětská řeč a komunikace (poznatky vývojové psycholingvistiky)* také píše o jazykovém inputu. Jazykový input charakterizuje následovně:

---

¹ Běžně je termín zkracován zkratkou *CDS*.

„Jazykový input je komplex všech verbálních a neverbálních komunikačních podnětů, jimž je vystaveno dítě od narození ze strany osob, které s ním navazují kontakt. (...) Tento komplex podnětů je zdrojem pro dětské rozpoznávání, segmentování a napodobování řečových produktů a tím pro postupné konstruování znalosti jazyka, jenž je exponován dítěti prostřednictvím řeči jiných subjektů.“ (Průcha, 2011, str. 93)

Z výše citované pasáže vyplývá, že přítomnost jazykového inputu je podle Průchy pro osvojování jazyka dítětem zcela klíčová (Průcha, 2011, str. 93). Podle Saxtona (2009) jde při CDS o jistou modulaci jazykového inputu tak, aby byl pro posluchače (dítě) co nejvíce užitečný (Saxton, 2009, str. 78, 79). Saxton (2009) pak píše přímo o *nevyhnutelnosti* CDS, jde tedy ještě dále než Průcha (2011), který mluví o jazykovém inputu jako o *zdroji jazykových informací*, zatímco Saxton (2009) shrnuje několik různých výzkumů od rozličných autorů z různých jazykových prostředí a závěrem kapitoly dochází ke zjištění, že ze všech jím zmíněných výzkumů vyplývá, že řeč orientovaná na dítě je *nevyhnutelná* (Saxton, 2009, str. 78). Podle Saxtona (2009) je významnou vlastností registru CDS také jeho variabilita: mluvčí přizpůsobuje svou řeč potřebám posluchače. CDS tedy není ustrnulým a pevně ohraničeným registrem, ale jeho podoba se mění s věkem a komunikačními potřebami dítěte (Saxton, 2009, str. 68).

V českém prostředí se užívá termín *řeč orientovaná na dítě*, který je téměř přesným překladem anglického *child directed speech* a je inspirován termínem *reč orientovaná na dieťa* ze slovenské psycholingvistiky.² V naší práci užíváme českou verzi termínu, případně zkratku CDS.

K řeči orientované na dítě pak Saicová Římalová (2016) píše:

„Jako řeč orientovaná na dítě bývá označován způsob, jakým okolí dítěte (...) komunikuje s dětmi. Obvykle se hovoří o specifickém rejstříku či registru (např. Slančová, 1999), který se vyznačuje zvláštními rysy prakticky na všech jazykových rovinách (...).“ (Saicová Římalová, 2016, str. 32)

Slančová (1999) píše o registru, že je „možno (jej) komplexne opísať pomocou pragmatických, zvukových, lexikálních, sémantických a syntaktických prostriedkov.“ (Slančová, 1999, str. 62). Na rysy, kterými různí autoři CDS vymezují, se podrobněji podíváme v další kapitole.

---

² Slančová píše ve své studii *Reč autority a lásky*: „Okrem termínu *detská reč*, ktorý je v podstate ekvivalentom termínov *baby talk* alebo *Kindersprache* a ktorý možno špecifickejšie použiť len na označenie reči dieťaťa, navrhujem používať termíny *rečové okolie dieťaťa* a *reč orientovaná na dieťa*. (...). Termín *rečové okolie dieťaťa* označuje všetky verbálne prejavy, ktoré pôsobia na dieťa, teda také, ktoré sú orientované na dieťa ako primárneho adresáta (...) ako aj prejavy, ktoré dieťa len zámerne či nevdojak vypočuje. (...) Termín *reč orientovaná na dieťa* označuje spontánne, situované prehovory, v ktorých je dieťa individuálnym alebo kolektívnym adresátom.“ (Slančová, 1999, str. 25, 26)

Průcha (2011) zmiňuje, že v zahraničí můžeme pro CDS nalézt označení *simplified register*, tj. zjednodušený registr (Průcha, 2011, str. 97). Kubaník (2017) uvádí jako další příklad zjednodušeného rejstříku tzv. *foreigner talk*, tj. projev mluvčího orientovaný na cizince (Kubaník, 2017). K rejstříku, resp. registru, uvádí Mrázková (2017) tuto definici:

„Varieta jazyka, jejíž podoba a užití jsou podmíněny komunikační situací, resp. typem komunikační situace. Angl. termín register (a jeho počestěná podoba registr) se užívá převážně v anglofonní (...) stylistice a sociolingvistice, v návaznosti na práce zakladatele systemické funkční lingvistiky M. A. K. Hallidaye. V českém kontextu odpovídají způsobu užívání tohoto pojmu nejčastěji pojmy funkční styl nebo objektivní styl.“ (Mrázková, 2017)

Komunikační situací, kterou je právě CDS jako druh registru definován, je komunikace s dítětem. Mrázková dále píše, že termín registr není užíván zcela konzistentně, ale chápe se jím obvykle repertoár prostředků z různých rovin jazyka, přičemž různá pojetí mohou definici omezit, a to například pouze na lexikální rovinu (Mrázková, 2017). Budeme-li hovořit o *řečovém registru*, máme tím na mysli situaci, ve které je řeč ovlivněna sociálním kontextem (specifickým adresátem) (Kubaník, 2017).

Problematická je terminologie nejen v oblasti řeči orientované na dítě, ale také ve věci samotné dětské řeči. Pro ilustraci tedy uvádíme některé termíny, se kterými se můžeme setkat v anglicky psané literatuře: *child language* (Hickmann, 2018), *language acquisition* (Hickmann, 2018; Singleton, Ryan, 2004), *first language learning* (MacWhinney in Hickmann, 2018), *L1 acquisition* nebo *language development* (Singleton, Ryan, 2004).

Ani v českém a slovenském prostředí není terminologie týkající se řeči dětí zcela jednoznačná. Slančová (2008) ve své předmluvě ke knize *Štúdie o detskej reči* píše:

„(...) v literatúre sa stretávame s viacerými termínmi na označenie v zásade totožného pojmu: vývin detskej reči, vývin reči detí, rečový vývin (dieťaťa), ontogenéza detskej reči, rečová ontogenéza; vývin jazyka, jazykový vývin, osvojovanie jazyka (...) pričom sa tieto termíny často chápú synonymne (...).“ (Slančová, 2008, str. 15)

2.2. Rysy CDS

Saxton (2009) ve své kapitole věnované CDS mimo jiné popisuje tento registr z hlediska jeho typických rysů. Saxton (2009) píše:

„Zde není cílem poskytnout vyčerpávající popis CDS, ale účelem je jen stručné shrnutí.“ (Saxton, 2009, str. 63, vlastní překlad)³

Autor vyjmenovává vybrané rysy, které řadí do skupin dle vrstvy jazyka, do které spadají (fonologické, lexikální a syntaktické) (Saxton, 2009, str. 63, 64). Pro naši práci není zcela relevantní zmiňovat veškeré fonologické rysy, protože fonologií CDS se náš výzkum nezabývá. Můžeme zmínit alespoň ty fonologické rysy, ve kterých se Saxton (2009) shoduje s výčtem rysů, který uvádí Slančová (1999), která vychází jednak z Fergusona (1964, 1977, 1978) a jednak z Rondala (1985).⁴⁵ V následujícím výčtu tedy vycházíme ze Saxtona (2009) a z rysů, které od Fergusona a Rondala vybírá Slančová (1999). Oba autoři mezi fonologické rysy řadí:

- *vyšší hlasový rejstřík a větší tónové intervaly, pomalejší tempo řeči s delšími a výraznými pauzami mezi jednotlivými jazykovými jednotkami (Ferguson, 1964, 1977, 1978, podle Slančová, 1999; Rondal, 1985, podle Slančová, 1999; Saxton, 2009)*

K fonologickým rysům Saxton (2009) ještě poznamenává, že jsou nejvíce výrazné během prvního roku věku dítěte a s jazykovým vývojem dítěte tyto rysy upadají. Jako klíčový okamžik jazykového vývoje dítěte pro přítomnost těchto fonologických rysů v CDS uvádí Saxton období, ve kterém dítě začne samo mluvit (Saxton, 2009, str. 62).

Relevantnější jsou pro naši práci rysy týkající se dalších jazykových rovin. Saxton (2009) zmiňuje kromě fonologických dále pouze rysy z lexikální a syntaktické roviny. Ferguson (1964, 1977, 1978, podle Slančová, 1999) vymezuje navíc ještě diskurzivní rovinu. Řazení dle Rondala (1985, podle Slančová, 1999) pak vymezuje shodně se Saxtonem (2009) a Fergusonem (1964, 1977, 1978, podle Slančová, 1999) rovinu fonologickou a lexikální, dále řadí rysy dle vlastností mezi sémantické,

---

3 *„It is not the intention here to provide an exhaustive description of CDS, but a brief summary is in order.“ (Saxton, 2009, str. 63)*

4 Slančová (1999) mluví o J. Rondalové a její práci z roku 1985. Dle našich zjištění je autorem této práce muž jménem J. A. Rondal. Proto ve své práci referujeme k tomuto autorovi mužským jménem, citace ze Slančové (1999) ponecháváme s ženskou variantou.

5 Slančová (1999) píše k práci Rondala (1985): *„Ďalší autori obohacujú tieto zistené vlastnosti o iné čiastkové poznatky, týkajúce sa väčšinou angličtiny, prípadne (v oveľa menšej miere) nemčiny, francúzštiny, holandsčiny, japončiny a niektorých ďalších jazykov. Tak napríklad J. Rondalová (1985) na základe sumarizácie novej literatúry podáva prehľad základných charakteristických črt materskej reči.“ (Slančová, 1999, str. 28)*

gramatické, pragmatické a speciální kategorii přiřazuje rysům týkajícím se uplatnění zpětné vazby. Je důležité podotknout, že Rondal (1985, podle Slančová, 1999) uvažuje jen řeč matky orientovanou na dítě (Slančová, 1999, str. 28). Slančová (1999) podotýká, že je důležité uvažovat o rysech CDS v různých jazycích (Slančová, 1999, str. 28). Uvádí, že Ferguson zkoumal rysy CDS na základě 27 jazyků, a sama se domnívá, že rysy, které dle Fergusonu uvádí, mohou být relevantní i pro slovenštinu (Slančová, 1999, str. 28). Jelikož srovnatelný výčet rysů u zmíněných autorů nabízí už jen rovina lexikální, uvádíme ještě ty rysy, ve kterých se Rondal (1985, podle Slančová, 1999) a Saxton (2009) shodnou. Oba mezi lexikální rysy řadí:

- *nižší míra lexikální variability, preference konkrétních slov před abstraktními, tématické omezení na sémanticky a kognitivně jednodušší jazykové třídy (Rondal, 1985, podle Slančová, 1999; Saxton, 2009)*

Lexikální rysy, které Ferguson (1964, 1977, 1978, podle Slančová, 1999) uvádí se *neshodují* s těmi, které uvádí Rondal (1985, podle Slančová, 1999) ani s těmi, které uvádí Saxton (2009). Ferguson vypočítává mezi lexikální rysy především rozvinutou deminutivnost a silnou míru individuálních pojmenování různých entit (např. vlastní pojmenování pro zvířata nebo rodinné příslušníky) (Slančová, 1999, str. 28). Uvedení deminutiv jako jednoho z lexikálních rysů CDS je ve shodě s Průchou (2011, str. 97).

Mezi syntaktické rysy řadí Saxton (2009) ve shodě se Fergusonem (1964, 1977, 1978, podle Slančová, 1999) kratší a gramaticky jednodušší věty. S uvedenými rysy se shodují i rysy uváděné Rondalem (1985, podle Slančová, 1999) v kategorii gramatických vlastností řeči matky orientované na dítě (Slančová, 1999, str. 29). Saxton (2009) poznamenává, že Owens (2005, podle Saxton, 2009) píše, že dokonce 50 % všech výpovědí dospělých v CDS je jednoslovných nebo obsahujících jen krátké deklarativy (Saxton, 2009, str. 63, 64).

Další rysy již nebudeme vyjmenovávat dle jazykových rovin, ke kterým je různí autoři řadí. Vyjmenujeme jen vybrané rysy, které se do tří již zmíněných rovin (fonologické, lexikální a syntaktické) nevešly. V tomto přehledu vycházíme opět ze Slančové (1999), která sumarizuje Fergusonu (1964, 1977, 1978) a Rondala (1985), ze Saxtona (2009) a Průchy (2011).

- *užívání kratších slov, časté opakování některých slov, opakování otázek, posun ve slovesné osobě - užívání 3. osoby namísto 1. osoby pro mluvčího nebo namísto 2. osoby pro adresáta (Průcha, 2011, str. 97)*

- *telegrafický styl,⁶ časté opakování, otázky (Ferguson, 1964, 1977, 1978, podle Slančová, 1999, str. 28)*
- *gramatická správnost a plynulost diskurzu, časté tázací věty, přímé mluvní akty, opakování vlastních výpovědí, méně typů větných sémantických struktur, explicitní opravy a doplnění dětských výpovědí, explicitní vyjádření potvrzení nebo nesouhlasu s dětskou výpovědí (Rondal, 1985, podle Slančová, 1999, str. 29)*
- *lexikální tématické omezení ovlivněné zájmem dítěte (na rodinu, zvířata, části těla, jídlo a oblečení), omezení podřadných vět a negace, gramatická korektnost výpovědí (Saxton, 2009, str. 63, 64)*

2.3. Témata výzkumu CDS

Průcha (2011) zmiňuje v úvodu své knihy *informační zdroje*, a již z tohoto přehledu je zřejmé, že situace u nás a na Slovensku se v oblasti výzkumu dětské řeči a komunikace značně liší. Průcha (2011) k výzkumu v České republice píše:

„V současné české vědě se neprovádí systematický výzkum dětské řeči, ani neexistuje institucionální základna pro vývojovou psycholingvistiku.“ (Průcha, 2011, str. 13)

Zatímco k situaci na Slovensku Průcha (2011) poznamenává:

„Na rozdíl od současné situace v České republice je na Slovensku prováděn systematický výzkum dětské řeči, a to na vynikající vědecké úrovni. Děje se tak v rámci virtuální laboratoře dětské řeči, která působí od konce 90. let na Filozofické fakultě Prešovské univerzity.“ (Průcha, 2011, str. 14)

Významnou osobností ve výzkumu CDS i komunikace dětí je již zmiňovaná profesorka Daniela Slančová z Filozofické fakulty Prešovské univerzity v Prešove, která je jednou ze zakladatelek výzkumu CDS na Slovensku. Z několika článků Slančové zmíníme především část z článku *Reč orientovaná na dieťa (O niektorých aspektoch a výsledkoch jej výskumu)* (2002), která se zabývá mj. výsledky různých výzkumů lexikálních charakteristik CDS. Jde o víceméně rešeršní článek, který poskytuje dobrý teoretický základ pro tuto práci, proto uvádíme vybrané práce, které Slančová popisuje v tomto článku. Bohužel se nepodařilo dohledat primární zdroje z tohoto článku, proto vycházíme pouze z informací profesorky Slančové. Dále vycházíme z knihy profesorky Slančové *Reč autority a lásky* (1999), která se zabývá CDS u učitelky v mateřské škole a nabízí dobrý

⁶ Pojem telegrafická řeč zavedl dle Smolíka a Málkové (2014) poprvé Roger Brown (1973, podle Smolík, Málková, 2014), který tímto termínem popsal období prvních dětských slovních spojení. Autoři k Brownovu pozorování píší: *„V době, kdy se ještě psaly telegramy (...), se při jejich psaní často vypouštěla slova, která nebyla zcela nezbytná pro pochopení významu (...). Brow si všiml, že věty malých dětí se takovému telegrafickému vyjadřování podobají. Také v nich často chybí pomocná slova, členy či předložky.“ (Smolík, Málková, 2014, str. 45)*

základní vhled do problematiky CDS. Slančová zde také shrnuje dosavadní práce a historii zkoumání CDS. Slančová je dále editorkou knihy *Desať štúdií o detskej reči* (2018), z níž jsou pro náš výzkum relevantní především výzkum Spáčilové zaměřený komparativně na řeč matky a otce orientovanou na dítě a výzkum Brestovičové týkající se lexikální stránky řeči matky orientované na dítě.

Průcha (2011) zmiňuje, že důvodem, proč je většinou podrobně zkoumaná jen komunikace dítěte s matkou, je fakt, že právě matka je tou osobou, se kterou je dítě od prvních dnů života v nejužším kontaktu (Průcha, 2011, str. 93). Toto Průchovo tvrzení je v souladu s naším vlastním vyhledáváním v pracích s příbuzným tématem. Mezi pracemi vytvořenými u nás i v zahraničí dominují ty, které se tématicky zajímají o různé aspekty CDS při komunikaci matky s dítětem. Ze slovenských prací zmiňme například již dříve uváděnou práci Brestovičové (in Slančová, 2018) týkající se lexikální stránky řeči matky orientované na dítě. Na Slovensku vzniká také mnoho závěrečných prací zabývajících se CDS, zmínit můžeme například práci Pavelové (2016) na téma řeči matky orientované na dítě nebo práci Plavčanové (2012), která se zabývala specifiky v dialogu matky a dítěte v předškolním věku. Pokud se podíváme do on-line katalogu Centrálního registru závěrečných a kvalifikačních prací Prešovské univerzity, nalezneme při vyhledávání klíčových slov *reč orientovaná na dieťa* pouze jednu zveřejněnou závěrečnou práci zaměřenou na komunikaci otců s dětmi a sedm zveřejněných prací zaměřených na komunikaci matek s dětmi. Dalších několik prací porovnává řeč matky a otce orientovanou na dítě, některé další práce se pak genderovou otázkou téměř nezabývají. V českojazyčném prostředí se jen málo prací zabývá genderovými rozdíly v CDS. Z českých prací zabývajících se řečí otců orientovanou na dítě můžeme zmínit například diplomovou práci Mráčkové (2015), na Slovensku se pak Metyl'ová (2013) ve své bakalářské práci také zabývala řečí otce orientovanou na dítě.

Ze slovenského prostředí uveďme dále komparativní studii Spáčilové (in Slančová, 2018) zabývajících se rozdíly v komunikaci otců a matek s dítětem. Jelikož naše práce bude porovnávat komunikaci babičky a dědečka s dítětem, podrobněji popíšeme vybrané práce, které se zabývají genderovými rozdíly v komunikaci s dítětem, a to především ty, které tuto genderovou problematiku nazírají z hlediska dospělých různých pohlaví.⁷

---

7 Nebudeme se tedy příliš podrobně zabývat genderovými rozdíly mezi dětmi, tj. rozdíly v tom, zda dospělý komunikuje s děvčetem či chlapcem, neboť tato problematika vzhledem k omezenému množství našich dat není dobře analyzovatelná. Například Průcha (2011) shrnuje belgický výzkum Brédart-Compercola a spol. (1981) s výsledným pozorováním, že řeč matek a otců není příliš ovlivněna tím, zda hovoří s děvčetem nebo chlapcem (Průcha, 2011, str. 100). Ke stejnému závěru dochází dle Průchy (2011) i výzkum z univerzity v Kansasu (O'Brien, Nagle, 1987, podle Průcha, 2011), ze kterého opět vyplývá zjištění nevýznamných rozdílů při komunikaci rodičů s dětmi různých pohlaví (Průcha, 2011, str. 100).

Ke komunikaci prarodičů s dětmi se nám nepodařilo nalézt žádnou relevantní práci, která by se primárně zabývala CDS u prarodičů. Ve dvou slovenských pracech (*Vývin instrumentálu v ranom veku z hľadiska vzťahu medzi rečou dieťaťa a rečou orientovanou na dieťa* (Vartášová, 2016) a *Deminutíva v reči orientovanej na dieťa* (Jevčáková, 2013)) zabývajících se konkrétními aspekty CDS se nám podařilo nalézt mezi nahrávanými dospělými prarodiče. Jelikož se studie Jevčákové (2013) zabývala deminutivy, uvedeme některé závěry, které mohou být vhodné pro porovnání s našimi výsledky. Studie Vartášové (2016) se však zabývala výhradně vývojem instrumentálu v řeči dítěte ve vztahu k řeči orientované na dítě. Jelikož byla tato práce velmi úzce zaměřená, nejsou její výsledky pro naši práci relevantní.

Naším cílem je popsat komunikaci babičky a dědečka s dítětem, a kromě genderových rozdílů analyzovat tuto komunikaci také v souvislosti s generačním posunem. Výsledné analýzy proto budeme porovnávat s dostupnou literaturou zkoumající komunikaci matek a otců s dětmi.

Vzhledem k jazykové podobnosti je dle nás vhodné porovnávat naše výsledky především s výzkumy slovenských kolegyně, proto tyto výzkumy a jejich závěry shrnujeme a popisujeme detailněji, než jiné zahraniční výzkumy. Z českého prostředí pak zmiňujeme diplomovou práci Mráčkové (2015), ve které se zabývala řečí otce orientovanou na dítě.

2.3.1. Výzkumy CDS u žen

Ačkoli jsou pro naši práci stěžejní především výsledky prací zabývajících se řečí matek orientovanou na dítě, chceme vzpomenout i výzkum Slančové (1999), který se více zaměřil na lexikální stránku CDS. I když je její výzkum zaměřen na řeč učitelky mateřské školy orientovanou na dítě, mohou být i tyto její výzkumné závěry pro naši práci relevantní, protože můžeme objevit v určitých rysech CDS podobnosti nejen mezi prarodiči a rodiči, ale i mezi různými dospělými.

Pro začátek tedy zmiňme výzkum Slančové (1999), který se zabýval řečí učitelky mateřské školy orientovanou na dítě. V souvislosti s touto problematikou hovoří Slančová o tzv. pedagogickém registru, který má podobně jako CDS některé rysy zjednodušeného registru, zároveň však pedagogický registr obsahuje znaky, které by jej mohly zařadit mezi formálnější druhy registrů (Slančová, 1999, str. 54). Autorka mezi rysy, které pedagogický registr s CDS sdílí, řadí například tyto:

- *vyšší tón, zvýrazněná intonace, kratší věty, častější opakování, vyšší zastoupení otázek, (...)* (Slančová, 1999, str. 54)

Slančová (1999) analyzovala z pragmatického hlediska celkem 4 nahrávky, každou pro jednu skupinu dětí.⁸ Skupiny byly ve věku 3-4 roky, 4-5 let, 5-6 let a jedna skupina byla smíšená (Slančová, 1999, str. 66). Autorka mj. analyzovala například průměrnou délku obsahově-pragmatické jednotky⁹ u řeči orientované na různé věkové skupiny dětí. Výsledky byly následující: u dětí ve věku 3-4 roky a 5-6 let vyšla průměrná délka obsahově-pragmatické jednotky 4,6 slova, u skupiny dětí ve věku 4-5 let vyšla průměrná délka 3,9 slova.¹⁰

Lexikálně pak Slančová (1999) analyzovala celý soubor 13 nahrávek. Pro naši práci je relevantní zmínit alespoň procentuální zastoupení podstatných jmen v jejích nahrávkách seskupených dle věkových skupin dětí. U nejmladší skupiny tvořila podstatná jména 18,91 %, u starší 19,55 %, u nejstarší 18,33 % a u smíšené skupiny 20,47 % (Slančová, 1999, str. 168). Autorka doplňuje, že abstraktní slova byla málo zastoupená (Slančová, 1999, str. 173). Mezi nejčastějších 10 substantiv se pak (s výjimkou jednoho souboru) vždy dostalo alespoň jedno vlastní jméno dítěte (Slančová, 1999, str. 174). Obě nejčastější označení pro zvířata, které autorka uvádí, jsou zdrobnělé tvary: *mačička*, *zajačik* (Slančová, 1999, str. 176). Autorka doplňuje, že „v *sémantickej skupine pojmenovania zvierat dokonca tvoria spoločnú lexiku len deminutívne substantíva.*“ (Slančová, 1999, str. 184). Zdrobněliny pak tvořily celkem 22 % veškerého substantivního lexika (Slančová, 1999, str. 184).

Slančová (2002) ve svém článku uvádí mezi výzkumy zabývajícími se CDS u matek například výzkum Chovancové (1998, podle Slančová, 2002), který se zabýval lexikální stránkou CDS. V tomto krátkém shrnutí budeme vycházet z informací od Slančové (2002), neboť se nám nepodařilo sehnat primární zdroje.¹¹ Šlo o semilongitudinální výzkum, kdy byla komunikace matky s dcerou nahrávána 30 minut každý měsíc, a to v období od 1;1 do 1;6 let věku dítěte a poté v období od 2;1 do 2;6 let věku dítěte.¹² Cílem studie bylo mimo jiné zkoumat míru užití deminutiv v řeči matky

---

8 Pro nejmladší věkovou skupinu byla analyzována ještě jedna kontrolní nahrávka. (Slančová, 1999, str. 75)

9 Slančová (1999) definuje obsahově-pragmatickou jednotku poměrně složitě a detailně. K definici píše: „(...) obsahovo-pragmatická jednotka je úsek komunikačnej udalosti (...) s určitou komunikačnou funkciou. V týchto jednotkách dochádza k prepojeniu pragmatickej a tematicko-obsahovej štruktúry komunikačnej udalosti (...), ďalej tiež k projekcii pragmatickej štruktúry komunikačnej udalosti do jej segmentácie.“ (Slančová, 1999, str. 70, 71). Pojem komunikační funkce pak autorka vymezuje následujícím způsobem: „(...) Elementárny komunikačný zámer možno explicitne označiť výrazmi ako informácia, hodnotenie, kritizovanie, rada, prosba, sľub, ponuka a pod. Tieto elementárne komunikačné zámery se nazývajú komunikáčné funkcie.“ (Slančová, 1999, str. 69). Obsahově-pragmatická jednotka u Slančové (1999) odpovídá obvykle zhruba jedné výpovědi v naší studii.

10 Narozdíl od nás Slančová (1999) uvažovala pauzy jako součást jedné obsahově-pragmatické jednotky, zatímco v našich datech znamenala pauza téměř vždy novou výpověď.

11 Primárními zdroji jsou diplomové práce z Prešovské univerzity, které bohužel není možné sehnat jinak, než přímo v Prešovské knihovně, a to bohužel nebylo v našich časových možnostech.

12 Tento formát zápisu přejímáme z předmluvy Slančové (2008), která věk dětí systematicky zapisuje ve formátu *rok;měsíc.den*. Pro naše zkoumání je relevantní zabývat se spíše věkem zaokrouhleným na měsíce.

orientované na dítě. Z celkového počtu 11004 slov bylo 19,76 % deminutiv, ze všech substantiv pak bylo 59,08 % deminutivních. Dalším zajímavým výsledkem této studie je, že pouze 18 lexémů bylo pejorativních, augmentativních nebo mělo zápornou expresivitu. (Slančová, 2002, str. 96)

Závěrem článku Slančová (2002) uvádí, že celkové výsledky je třeba doplnit o výzkum lexika v konkrétních komunikačních situacích: roli totiž může hrát několik dalších proměnných, například věk a pohlaví dítěte, věk a pohlaví dospělého, příbuzenský vztah, komunikační situace a mnoho dalších více či méně dobře sledovatelných proměnných (Slančová, 2002, str. 98).

2.3.2. Výzkumy CDS u mužů

Jak jsme zmínili v jedné z úvodních kapitol týkajících se témat výzkumu CDS, výzkumů CDS u mužů nenajdeme mnoho. Pokud je zkoumáno CDS u mluvčího mužského pohlaví, pak je to nejčastěji u otce dítěte. Pro účely naší práce shrnujeme výsledky Mráčkové (2015), která ve své práci analyzuje především pragmatickou stránku řeči otce orientované na dítě. Z pragmatické roviny se detailněji věnuje užití performativních sloves, kontaktní komunikační funkci a typům otázek. K lexikální stránce řeči orientované na dítě pak méně podrobně analyzuje podstatná jména, přídavná jména, zájmena, slovesa a příslovce. Syntaktické charakteristice řeči otce orientované na dítě věnuje nejstručnější část své práce.

Mezi zajímavé a pro naši práci relevantní závěry z práce Mráčkové (2015) považujeme zkoumání typů otázek. Mráčková ve své analýze vychází z Grepla (2008), který rozlišuje otázky podle zaměření na zjišťovací a doplňovací (Mráčková, 2015, str. 61).¹³ Tyto dva typy otázek Mráčková doplňuje otázkou didaktickou, kterou vymezuje podle Slančové (1999) jako specifický typ otázek, kterými lze zjistit předpokládané vědomosti dětí (Slančová, 1999, str. 114). Tento specifický typ otázek se od klasických otázek liší především tím, že informace, která je vyžadována jako odpověď na otázku, není informací chybějící, ten, kdo otázku pokládá, obvykle zná odpověď (Slančová, 1999, str. 113). V závěrečné statistice však autorka ponechává jen rozdělení otázek otců na zjišťovací a doplňovací. Autorka závěrem konstatuje, že u 8 zkoumaných otců převažovaly otázky zjišťovací nad otázkami doplňovacími (Mráčková, 2015, str. 71). Jak autorka podotýká, její zjištění se neshodují se zjištěním Slančové, v jejímž výzkumu řeči učitelek převažovaly doplňovací otázky (Slančová, 1999, str. 116). Mráčková diskutuje, že rozdíl ve výsledcích může být dán například tím, že Slančová ve své práci vychází jen z učitelek ženského pohlaví ve slovenském prostředí, zatímco výzkum Mráčkové se opírá o řeč otců v českém prostředí. Mráčková závěrem dodává, že i z tohoto

---

13 Mráčková definuje zjišťovací a doplňovací otázky s odkazem na Greplovu Příručnici mluvnicki češtiny (2008). Zjišťovacími otázkami se „ptáme na platnost/neplatnost obsahu predikátu a tím vlastně platnost/neplatnost (o) dané výpovědi“ (Grepel, 2008, str. 608), doplňující otázky pak „slouží k získání informace zastoupené v nich tázacími slovy“ (Grepel, 2008, str. 608).

důvodu je porovnání dat problematické, a že je třeba v tomto ohledu provést více výzkumů, které by mohly poskytnout porovnatelná data (Mráčková, 2015, str. 71).

Menší část výzkumu autorka věnovala i substantivům a deminutivům. Shrňme výsledky, které mohou být pro naši práci relevantní: otcové pronesli celkem 467 podstatných jmen (z celkem 4689 slovních tvarů), tj. necelých 10 % (Mráčková, 2015, str. 75). Deminutivní substantiva pak u otců tvořila 15 % všech substantiv (Mráčková, 2015, str. 76).

2.3.3. Komparativní výzkumy CDS u otců a matek

Ve věci genderových rozdílů v CDS Průcha (2011) uvádí, že „*podle některých autorů se ‚otcovská řeč‘ k dětem odlišuje v některých charakteristikách od řeči matek.*“ (Průcha, 2011, str. 97). Dále pak shrnuje, že větší množství výzkumů podporuje tvrzení, že „*matky komunikují s dětmi jinak než otcové*“ (Průcha, 2011, str. 98). Průcha shrnuje různé kompilační práce ze zahraničí, ze kterých vyplývá, že záleží na tom, v jakém aspektu je komunikace matek a otců porovnávána, jelikož různé jazykové vrstvy vykazují v analýzách souvisejících s genderem různou míru shody mezi muži a ženami. Největší rozdíly pak skýtá lexikální rovina, kdy otcové používají slova s nižší frekvencí, tedy slova neobvyklejší, která jsou dítěti neznámá, mnohem častěji než matky (Průcha, 2011, str. 98). Nižší bývá u otců i TTR (type-token ratio), kterým je měřena tzv. diverzifikovanost lexika (Průcha, 2011, str. 98).

„Čím nižší je hodnota TTR, tím je text či mluvený projev lexikálně diverzifikovanější (bohatší), protože jednotlivé lexémy se v něm často neopakují.“ (Průcha, 2011, str. 98)

Z některých výzkumů ovšem překvapivě nevyplývá větší diverzifikovanost projevu otců než matek. Průcha (2011) zmiňuje výzkum Ratnera (1988, podle Průcha, 2011), v němž nebyly v TTR pozorovány významné jazykové rozdíly. Potvrzeno bylo pouze, že matky opakují slova či fráze častěji než otcové (Průcha, 2011, str. 98). V otázce rozdílu komunikace matek a otců Průcha závěrem shrnuje:

„(...) výzkumná zjištění o řeči matek a řeči otců dokládají u obou typů inputů jednak shodné charakteristiky, jednak odlišné charakteristiky. (...) Ukázalo se však, že tyto analýzy je nutno provádět s komplexnějším pohledem, tj. musí být brány na zřetel také faktory kontextu, zejména komunikačních situací, v nichž se řeč matek a otců uplatňuje.“ (Průcha, 2011, str. 99)

Průcha (2011) dále zmiňuje v souvislosti s různými komunikačními situacemi výzkum belgických lingvistů z roku 1981 (Brédart-Comperol, Rondal, Pereé, podle Průcha, 2011). Ti se právě na rozdílnou komunikaci matek a otců zaměřili z pohledu několika různých komunikačních situací.

Řeč matek a otců byla analyzována ve čtyřech komunikačních situacích (skládání stavebnic a puzzlů, vyprávění příběhu podle obrázků, hra dětí s jejich vlastními hračkami a vytváření obrazců na tabuli pomocí barevných špendlíků) (Průcha, 2011, str. 99). Významné závěry plynoucí z této studie provedené na 12 rodičích v komunikaci s dětmi mezi 2;5 a 3;5 lety jsou následující:

„(...) Celkový rozsah řeči matek (počet výpovědí) je větší za stejný časový úsek než řeči otců, a to ve všech ze čtyř komunikačních situací. (...) V jednotlivých lingvistických charakteristikách nejsou významné rozdíly mezi řeči matek a řeči otců, oba subjekty projevují shodné způsoby zjednodušování syntaktických struktur a lexika. (...) Řeč matek a řeč otců není ovlivňována tím, zda komunikují s dívkou nebo s chlapcem.“ (Průcha, 2011, str. 100)

K obdobným výsledkům dochází i výzkum z univerzity Kansas (O'Brien, Nagle, 1987, podle Průcha, 2011), tj. že řeč matek a řeč otců se v několika aspektech příliš neliší. Výsledkem tohoto výzkumu na 10 matkách a 10 otcích je dokonce i téměř naprostá shoda v průměrném počtu výpovědí za minutu (21,5 u matek, 21,6 výpovědí u otců). Jediným významným rozdílem mezi otci a matkami, který Průcha (2011) v souvislosti s výsledky kansaského výzkumu zmiňuje, je užívání otázek a substantiv: otcové užívali substantiva i otázky s větší frekvencí než matky (Průcha, 2011, str. 100).

Slančová (2002) uvádí komparativní výzkum Syrovičové (1998, podle Slančová, 2002). Jde o semilongitudiální výzkum komunikace matky a otce (každého zvlášť) se synem (v rozmezí 3;4 až 3;6 let). Výsledky tohoto výzkumu ukazují, že matka používala deminutiva více než otec (matka 5,9 % z celkem 2819 slov, otec 2,6 % z celkem 1582 slov). Více používalo deminutiva i dítě v komunikaci s matkou než v komunikaci s otcem (při komunikaci s matkou 3,6 % z celkem 1582 slov, při komunikaci s otcem 2 % z celkem 1745 slov) (Slančová, 2002, str. 97).

Spáčilová (in Slančová, 2018) také analyzovala ve svém výzkumu řeč matky a řeč otce orientovanou na dítě. Mezi cíli výzkumu Spáčilová vyjmenovává zjištění ohledně rozdílů celkového rozsahu řeči matek a otců za stejný časový úsek, frekvenci a variabilitu eufemizujících výrazů a deminutiv, oslovení dítěte a posuny v zájmené osobě (Spáčilová in Slančová, 2018, str. 345). Autorka analyzovala celkem 16 rodičů (8 otců a 8 matek) při komunikaci s dětmi ve věku 5 až 15 měsíců (Spáčilová in Slančová, 2018, str. 346). Z výzkumu se ukázalo, že matky v průměru řeknou za minutu více slov než otcové - průměr všech matek byl 59,75 slov, u otců 44,88 slov (Spáčilová in Slančová, 2018, str. 348). Rozpětí průměrného počtu slov za minutu také ukazují jisté rozdíly - u jednotlivých matek se pohybuje rozpětí mezi 33 až 81 slovy za minutu, u otců je rozpětí 22 až 67 slov (Spáčilová in Slančová, 2018, str. 346). Ve výzkumu nešlo o matku a otce od jednoho dítěte, každá komunikace s dítětem byla nahrána buď jen s matkou, nebo jen s otcem, přičemž druhá z

nahrávek nebyla realizovaná. Je tedy obtížné tyto výsledky porovnávat s našimi daty, kde máme k dispozici jen jednu dvojici, a z výzkumu Spáčilové se nedozvíme, který z dvojice matka-otec u jednoho dítěte produkoval více slov za minutu.

Procentuální zastoupení deminutiv pak také ukazuje průměrně vyšší užití deminutiv u matek než u otců - 8,14 % slov je deminutivních u matek a 6,22 % u otců (Spáčilová in Slančová, 2018, str. 371). Autorka nicméně poznamenává, že jedna z matek užila ve své řeči v 17,38 % případů deminutivní výrazy, a tato matka tedy značně vychýlila celý průměr (Spáčilová in Slančová, 2018, str. 371). Pokud by byla tato matka vyřazena, rozpětí ostatních matek a všech otců se pak poměrně dobře překrývá - zaokrouhleně¹⁴ je zastoupení deminutiv v CDS u matek i otců na škále od 3 % do 9 % (Spáčilová in Slančová, 2018, str. 371). Vzhledem k velkému výskytu deminutiv v řeči zmiňované matky autorka závěrem shrnuje, že míra užití deminutiv nesouvisí tolik s pohlavím rodiče, jako s jeho individuálním přístupem (Spáčilová in Slančová, 2018, str. 371). V otázce procentuálního zastoupení eufemických výrazů pak nebyly zjištěny významné rozdíly v průměrném zastoupení u otců a matek. Mezi jednotlivými mluvčími se však objevily značné individuální rozdíly, tudíž tento rys je dle autorky pravděpodobně více závislý na individuálním mluvčím než na jeho genderu. Souhrnné výsledky tak nevykazují žádné významné rozdíly. (Spáčilová in Slančová, 2018, str. 372).

Spáčilová (in Slančová, 2018) zkoumala taktéž onomatopoická slova a citoslovce jako součást eufemického lexikonu. Vzhledem k tématu knih, při jejichž četbě byl náš výzkum proveden, lze i v našem výzkumu předpokládat velké množství citoslovcí, která mohou zastupovat různé entity. Spáčilová (in Slančová, 2018) píše:

„Onomatopoické interjekcie typu kač, píp, hav, mňau, kvak a pod. sa používajú nielen na označenie zvukov zvierat, ale často zartupujú aj samotné zvieratá (napr. kde je kač a kde je píp?).“ (Spáčilová in Slančová, 2018, str. 375)

Spáčilová (in Slančová, 2018) shrnuje, že v oblasti onomatopoi a citoslovcí se objevily největší rozdíly mezi matkami a otcí. U matek tvořila tato slova v průměru 6,55 % všech slov, u otců 3,79 %. Autorka si zároveň všímá, že nejvyšší procentuální zastoupení citoslovcí a zvukomalebných slov se objevilo v řeči orientované na nejmladší děti¹⁵ (Spáčilová in Slančová, 2018, str. 375).

---

14 Přesná čísla jsou následující: procentuální zastoupení deminutiv v CDS se u ostatních 7 matek pohybovalo mezi 2,77 % a 8,78 % a u otců mezi 3,08 % a 8,61 %. (Spáčilová in Slančová, 2018, str. 371).

15 *„Viky, Livia a Max patria k najmladším deťom v našej výskumnej vzorke, preto výraznejšie zastúpenie interjekcií a onomatopojí v komunikátoch ich rodičov je prediktabilné.“ (Spáčilová in Slančová, 2018, str. 375)*

Spáčilová (in Slančová, 2018) se také zabývala posunem slovesné a zájmené osoby v CSD. Tento rys se objevil i ve výčtu rysů u Průchy (2011), a proto se jím chceme krátce zabývat i my. Spáčilová (in Slančová, 2018) píše:

„Komunikácia s partnerom s nižším stupňom komunikačnej kompetencie je často sprevádzaná rôznymi formami posunu v slovesnej a zámennej osobe.“ (Spáčilová in Slančová, 2018, str. 379)

Autorka shrnuje, že tyto rysy CDS se objevily ve všech 16 nahrávkách komunikace matek a otců s dítětem (Spáčilová, in Slančová, 2018, str. 379). Posun se týká především referování k sobě samému ve 3. osobě singuláru. Dále bývá realizován posun do 3. osoby singuláru ve výpovědích adresovaných komunikačnímu partnerovi (tj. v CDS dítěti). Autorka také poznamenává, že posun ve výpovědích adresátovi je projevem vyšší míry intimního vztahu a zároveň že tento posun je jedním z prostředků navozování kontaktu s dítětem (Spáčilová in Slančová, 2018, str. 379, 383). Realizování posunu ve výpovědích adresovaných komunikačnímu partnerovi je různé: autorka uvádí jako časté referování k adresátovi jeho vlastním jménem (uvádí příklady „**MAM: aj Martinko má také bruško?*“), případně apelativem („**MAM: veľký chlapček vyrastie však?*“), někdy pouze slovesným tvarem bez explicitního označení dítěte („**MAM: še:tko papala.*“) (Spáčilová in Slančová, 2018, str. 363, 385, 386). Realizování posunu při referování k sobě samému je pak nejčastější skrze užití označení pro sociální vztah mezi mluvčím a adresátem („**MAM: ešte ťa mami povoží.*“ nebo „**OTE: tati vypína svetlo.*“)(Spáčilová in Slančová, 2018, str. 389). Kvantitativní analýza těchto jevů ukázala, že posun 2. osoby singuláru do 3. osoby singuláru užili o něco častěji otcové než matky (celkem 112 výskytů u otců a 84 výskytů tohoto posunu u matek), zatímco posun od 1. osoby singuláru do 3. osoby singuláru užily častěji matky (celkem 177 výskytů u matek a pouze 58 výskytů tohoto posunu u otců). Mezi rodiči se objevili i jedna matka a jeden otec, kteří neužili posun od 1. osoby singuláru do 3. osoby singuláru vůbec. (Spáčilová in Slančová, 2018, str. 390).

2.4. Role prarodičů v životě dětí

Průcha a Kořátková (2013) píše, že rodinné prostředí je jedním z důležitých faktorů ovlivňujících vývoj dítěte. Na vývoj dítěte má podle autorů kromě rodiny vliv i širší sociální prostředí, lokální prostředí a etnické prostředí. Uvádí ovšem, že „*rodinné prostředí je všeobecné považováno za nejvýznamnější činitel utvářející vývoj dítěte.*“ (Průcha a Kořátková, 2013, str. 31)

Hasmanová Marhánková a Štípková (2018) ve své sociologické studii píše:

„Genderové představy tvoří integrální součást konceptualizace rolí v rodině. (...) Role prarodiče je tedy rolí silně genderovanou. Jak ukazují předchozí kapitoly této knihy, ženy se do péče o vnoučata zapojují častěji a s větší intenzitou.“ (Hasmanová Marhánková a Štípková, 2018, str. 95)¹⁶

Autorky dále popisují, že gender prarodičů může mít vliv i na způsob trávení volného času s vnoučaty (Hasmanová Marhánková a Štípková, 2018, str. 95). V rozhovorech, které autorky s prarodiči vedly, se několikrát promítaly vzpomínky prarodičů na vlastní rodiče či prarodiče. Dědečkové svou roli často reflektovali jako roli muže-mentora, který má vnoučeti ukázat svět. Zároveň kritizovali výchovu svých otců, kteří na ně mnohdy neměli dost času a byli příliš přísní. V našem rozhovoru s dědečkem jsou jeho vzpomínky na vlastního otce podobné. Z výzkumu vyplývá, že cílem dědečků obvykle nebývá jít cestou zákazů a příkazů, ale spíše ukazováním nové cesty. Vzpomínky dědečků na matky pak byly spojeny spíše s každodenním chodem domácnosti (Hasmanová Marhánková a Štípková, 2018, str. 111-120). Babičky pak samy sebe nejčastěji vnímaly jako nositelky klidu a pohody. V těchto ideách se odrážely jejich vlastní vzpomínky na babičky, u kterých například trávily prázdniny. Babičky se většinou shodly, že míra intimity vztahu, kterou mají nyní se svými vnoučaty, je o dost vyšší, než ta, kterou měly se svými vlastními babičkami (Hasmanová Marhánková a Štípková, 2018, str. 131-143).

Výše popsanými poznatky z sociologické studie Hasmanové Marhánkové a Štípkové jsme chtěli ilustrovat jednak proměnu vztahu mezi vnoučetem a prarodičem u různých generací, jednak naše rozhodnutí zabývat se zvláště řečí babičky a řečí dědečka orientovanou na dítě. Role babiček a role dědečků ve vztahu k celé rodině i k vnoučatům je dle výsledků studie různá, a proto i my budeme naše analýzy provádět u řeči každého prarodiče individuálně.

2.4.1. Výzkumy komunikace prarodičů a dětí

Ačkoli se nám nepodařilo nalézt žádný výzkum, který by se zabýval primárně řečí prarodičů orientovanou na dítě, v některých výzkumech se mezi komunikanty objevili i prarodiče. Relevantní výsledky jednoho z těchto výzkumů, který se zabýval deminutivou v CDS, shrnujeme v této kapitole.

Ve výzkumu Jevčávkové (2013), který byl zaměřený na deminutiva v CDS, se mezi nahrávanými osobami objevila i babička (Jevčáková, 2013, str. 22). Autorka analyzovala celkem 5 nahrávek komunikace různých členů rodiny s dítětem ve věku od jednoho měsíce do tří let. Výsledkem výzkumu byl mj. stoupající počet deminutiv s narůstajícím věkem dítěte (Jevčáková, 2013, str. 24).

---

¹⁶ Autorky se ve své knize zabývaly například pravidelností hlídání vnoučat prarodiči nebo četností kontaktu prarodičů a vnoučat. K těmto výsledkům v citované pasáži odkazují.

Pro přehled uvádíme zkrácenou verzi tabulky (Jevčáková, 2013, str. 29), ve které bylo původně procentuální zastoupení deminutiv ve výpovědích všech komunikačních partnerů v jednotlivých nahrávkách. Pro naše účely nám postačí alespoň porovnání řádku matky a babičky.

	Nahrávka č.1	Nahrávka č.2	Nahrávka č.3	Nahrávka č.4	Nahrávka č.5
matka	20 %	24 %	33,4 %	18,5 %	37,2 %
babička	24,2 %	20,9 %	34 %	21 %	38 %

Tab. 1: Procentuální zastoupení deminutiv v práci Jevčákové (2013)

Výsledky Jevčákové (2013) neukazují žádné významné rozdíly v procentuálním zastoupení deminutiv v řeči konkrétní matky a babičky. Procentuální zastoupení se jeví u obou dost podobné, u 4 z 5 nahrávek užila nepatrně více deminutiv babička. Tyto rozdíly však mohou být dány individuálními tendencemi jednotlivých mluvčích, proto z takovýchto dat nelze zobecňovat.

2.5. Osvojování jazyka dítětem

2.5.1. Jazykové kompetence dítěte ve věku 1-2 let

Vzhledem k provázanosti dětské řeči a řeči orientované na dítě je relevantní zmínit alespoň základní informace o jazykových kompetencích dítěte ve věku námi zkoumaného vnoučete.

Vágnerová (2005) píše, že v batolecím období dochází k prvním tendencím dítěte *emancipovat se*, sám se dostat do kontaktu se širším světem (Vágnerová, 2005, str. 118). O batolecím období obvykle hovoříme mezi 1 rokem a 3 lety dítěte. Vnouče v naší nahrávce je tedy zhruba v polovině tohoto období.

V našich datech se také objevuje to, o čem Vágnerová (2005) hovoří jako o *období holofrází*, kdy je „*nositelem verbálního sdělení jen jeden slovní výraz, tj. holofráze, který je typický širokým a nepřesně generalizujícím použitím.*“ (Vágnerová, 2005, str. 138). Dále autorka píše o *verbálních prezentacích*, které bývají charakteristické pro první řečové projevy dítěte právě na počátku batolecího věku mezi 12. a 18. měsícem („*např. ‚haf‘ slouží pro označení psa*“ (Vágnerová, 2005, str. 138)). Takováto označení bývají předchůdci konvenčních označení, která nejsou zřetelně motivována. Mezi 19. a 24. měsícem pak dochází k řazení těchto *verbálních prezentací* za sebe (Vágnerová, 2005, str. 138). Vnouče v našem výzkumu se tak nachází zhruba někde mezi těmito úrovněmi vývoje, lze již pozorovat občasné řetězení jednoslovných vyjádření za sebe, ale zároveň se stále ve velké míře objevují jen jednoslovné výpovědi. Níže uvádíme dva příklady výpovědí, v

první dítěti upadlo auto, v druhém si dítě s babičkou prohlíželo obrázkovou knížku se zvířaty a v ní slepici.

*CHI: &eje &hap .

*CHI: ko@i .

Z hlediska rozvoje slovní zásoby pak dle Vágnerové (2005) často dochází k nadměrné generalizaci, kdy dítě označuje jedním výrazem i takové entity, které pod tento výraz nespádají (Vágnerová, 2005, str. 136). Zajímavé je, že příklad tohoto jazykového chování máme i v našich datech:

*CHI: +< ha_ha@i .

*GRM: to je lištička , to není haf_haf@i , to je liška .

Babička dětskou nedokonalou výslovnost citoslovce *haf* jako *ha* interpretuje jako citoslovce štěkání psa, proto hned dítě upozorňuje, že se dopustilo přílišné generalizace, neboť na obrázku je liška a ne pes. Babička zde užívá zpětnou vazbu, o které Vágnerová (2005) píše:

„Dospělí dítěti poskytují specifickou zpětnou vazbu: opakují jeho sdělení, ale korigují v něm chyby, event. je nějak obohacují, použijí jiný způsob vyjádření téhož nebo užijí otázek umožňujících ujasnit si nepřesnosti atd.“ (Vágnerová, 2005, str. 134)

Opačným problémem pak může být přílišné zúžení, kdy dítě referuje výrazem jen k jedné specifické entitě a neuvědomuje si, že tímto výrazem lze označit celou skupinu entit (Vágnerová, 2005, str. 137).

Poslední poznámkou, kterou chceme k rozvoji slovní zásoby ilustrovat na našich datech, je Vágnerovou (2005) zmiňovaná problematika *pojmenování*. Autorka píše:

„Děti nejspíše pochopí slovo jako pojmenování nějakého objektu. Proto se nejdříve učí používat podstatná jména. Funkci pojmenovací chápou již na počátku batolecího věku. V této době považují jméno za neoddělitelnou součást určité věci, za jednu z jejích vlastností. Dospělí jim různé objekty takto prezentují. Říkají: ‚To je pejsek, to je auto, to je míč‘ atd.“ (Vágnerová, 2005, str. 135)

I v našich datech se v mnoha případech objevovaly u prarodičů tyto fráze, koneckonců slovo *je* je u babičky na 3 místě a u dědečka dokonce na prvním místě mezi nejčastěji zastoupenými slovními tvary. U dědečka je pak hned druhým nejčastějším zastoupeným tvarem *to*, které se u babičky objevuje na osmém místě.

2.5.2. Souvislost řeči orientované na dítě a jazykového vývoje dítěte

Jak jsme již zmínili výše, podle některých autorů (např. Saxton, 2009 nebo Slančová, 2002) je CDS proměnlivé, tj. jeho podoba není stabilní a mění se s věkem dítěte. Saicová Římalová (2016) k tomuto vývoji podoby CDS píše:

„Podstatným pozorováním je také to, že podoba řeči orientované na dítě se s věkem dítěte a s jeho měnícími se jazykovými a komunikačními kompetencemi mění - přizpůsobuje se úrovni dítěte a zároveň dítě jakoby povzbuzuje v dalším vývoji.“ (Saicová Římalová, 2016, str. 33)

Můžeme očekávat, že výzkumy CDS prováděné s dětmi různého věku budou mít rozdílné výsledky. Je potřeba zmínit, že abychom byli schopni dobře porovnat naše výsledky s výsledky ostatních studií, musíme se zaměřit také právě na srovnatelný věk dětí, se kterými je komunikováno. Tento vývoj řeči orientované na dítě závislý na stupni vývoje dítěte, lze dobře vysvětlit pomocí Vygotského teorie zóny nejbližšího vývoje. Průcha a kol. (2003) definuje zónu nejbližšího vývoje v *Pedagogickém slovníku* takto:

„Termín na pomezí vývojové psychologie, psychologie učení a pedagogické psychologie. Upozorňuje, že lidský život probíhá v určitých etapách (...). Jednotlivé vývojové etapy nezačínají náhle, skokem, ale organismus se na ně předem připravuje. Období, které těsně předchází nové vývojové etapě, je obdobím, kdy lidský organismus bývá vnímavější, citlivější, pohotovější zareagovat na podněty zvenku, takže se dá nástup změn ‚urychlit‘. Toto období nazval ruský psycholog L. S. Vygotskij zónou nejbližšího vývoje.“ (Průcha a kol., 2003, str. 313)

Můžeme tedy uvažovat, že řeč orientovaná na dítě je jakýmsi prostředkem, kterým dospělý pomáhá dítěti v jeho vývoji. Dospělý užívá podněty, na které je zrovna dítě dobře připravené reagovat a které mu pomáhají podpořit jeho vývoj. V edičně upraveném¹⁷ českém překladu Vygotského *Psychologie myšlení a řeči* (2004) se dočteme:

„(...) Tudíž učení může nejen následovat krok za krokem po vývoji, ale může jít před vývojem, posunovat jej kupředu a vyvolávat v něm neologismy.“ (Vygotskij, 2004, str. 91)

Dospělý svou řeč orientovanou na dítě modifikuje takovým způsobem, aby byla pro dítě jednak dostatečně snadnou, ale zároveň dostatečně motivující k dalšímu vývoji. Jak uvádí Saxton (2009), je pro počátky komunikace s dítětem nejdůležitější získat si jeho pozornost, tudíž syntaktické nebo lexikální vlastnosti řeči nejsou v začátcích komunikace s dítětem tolik důležité, jako fonetické a fonologické vlastnosti řeči (Saxton, 2009, str. 69). Saxton (2009) s odkazem na Engluda a Behneho

---

¹⁷ Překladačem a editorem této knihy je Jan Průcha.

(2006, podle Saxton, 2009) zmiňuje, že vyšší tón hlasu a větší intonační kontrasty v řeči se zcela ztrácí okolo 5 let věku dítěte (Saxton, 2009, str. 68, 69). S postupujícím věkem dítěte jeho komunikační schopnosti rostou a prvotní potřeba upoutat pozornost už není realizována primárně skrze fonetické a fonologické vlastnosti jazyka.

2.6. Metodologie souvisejících výzkumů

V několika výzkumech, které jsme shrnovali výše, se jednalo o longitudiální či semilongitudiální výzkumy, kdy byla CDS nahrávána po nějaký delší časový úsek (např. v rámci jednoho roku každý měsíc ve stejný den jedna nahrávka). Mezi takové studie patří například výzkum Brestovičové (in Slančová, 2018), který zkoumal lexika v CDS matek při komunikaci s dětmi od 2 měsíců do cca 1 roku (tj. před objevením prvních slov). Takové studie pak poskytují cenný materiál, ve kterém je možné pozorovat mj. postupující vývoj řeči orientované na dítě v závislosti na věku a stupni vývoje dítěte. Tento typ výzkumu je zároveň hojně užíván při analýzách samotné dětské řeči, můžeme zmínit například práci Slančové a kol. (in Slančová, 2018), ve které se autorky zabývaly slovní zásobou dítěte od objevení prvních slov (v průměru u sledovaných dětí cca 11. měsíc) do 2 let.

Občas se mezi výzkumy CDS objevují případové studie, kdy je detailněji popsána pouze jedna či několik málo dvojic dítě-dospělý. Takové studie ovšem mohou zároveň být longitudinálním výzkumem. Problémem případových studií je, že na jejich základě nelze zobecňovat: jsou tedy spíše nějakým odrazovým můstkem pro další výzkum, případně mohou potenciálně sloužit jako součásti většího výzkumu. Jako výhodu uvádí Průcha a kol. (2003) „*možnost hlubokého poznání podstaty případu*“, nevýhodu pak vidí v „*omezené zobecnitelnosti výsledků*“ (Průcha a kol., 2003, str. 188). Skutil a kol. (2011) uvádí, že u případových studií je předpoklad, že jejich pochopení a důkladná analýza může napomoci k pochopení jiných podobných případů (Skutil a kol, 2011, str. 109).

Jak píše Slančová (1999), začínaly výzkumy dětské řeči studii založenými právě na popisu řeči jednoho dítěte, či spíše na záznamových denících rodičů, kteří měli zájem zaznamenávat jazykové projevy svých dětí (Slančová, 1999, str. 14). V tomto ohledu se situace na poli výzkumu dětské řeči i CDS výrazně změnila s příchodem moderních technologií. Slančová (1999) uvádí, že systematický výzkum dětské řeči začal až v 50. letech 20. století (Slančová, 1999, str. 14). Dnes jsou tedy výzkumy většinou odkázány na užití moderních nahrávacích technologií. Komunikace s dítětem bývá často nahrávána na video, které poskytuje větší množství doplňujících informací (např. o změně situace, změně prostředí apod.). Takové záznamy jsou užity například v práci Brestovičové (in Slančová, 2018). Jelikož je významnou součástí komunikace s dítětem i neverbální složka,

poskytují videonahrávky přístup například k analýze gest nebo očního kontaktu. Kapalková, která zkoumala gesta v dětské řeči (in Slančová, 2018) píše, že „*neverbálne pohyby sú prirodzenou súčasťou každej komunikácie, sú jej neoddeliteľnou zložkou.*” (Kapalková in Slančová, 2018, str. 424). Pokud je tedy při analýze k dispozici i videonahrávka, může být analýza rozmanitější. Je však jistou komplikací, že videonahrávky nelze dobře anonymizovat a rodiny mohou mít problém s natáčením, které se může subjektivně jevit jako více zasahující do soukromí než nahrávání audia.

Co se týče výběru participantů do výzkumu, píše například Spáčilová (in Slančová, 2018) toto:

„Nahrávky zachytávajúce dialogy troch otcov s deťmi (...) zaznamenala M. Mihalíková pre svoju bakalársku prácu Reč otca orientovaná na dieťa (2011) vznikajúcu pod naším vedením. Ostatných 9 nahrávok sme získali na základe vlastných zdrojov prostredníctvom priateľov a známych.“ (Spáčilová in Slančová, 2018, str. 346)

Nelze tedy říct, že tyto výzkumy by měly nějaký univerzální sdílený způsob, jakým by se dostávaly ke svým datům. Běžné je v těchto výzkumech, že data si autoři sami shání a nahrávají, případně je přejímají z jiných výzkumů, které zpracovávaly odlišná témata na vlastních datech.

3. Výzkumné otázky a hypotézy

Z dosud provedených výzkumů se ukazuje, že některé vlastnosti CDS jsou univerzálnější než jiné, výskyt některých vlastností CDS je méně častý než jiných. Výskyt některých vlastností může být zároveň závislý na pohlaví mluvčího.

Dosud však nebyl proveden takový výzkum, který by zkoumal přímo jednotlivé vlastnosti CDS u prarodičů, proto si naše případová studie dává za cíl zjistit, zda námi zkoumaní prarodiče vykazují podobné rysy CDS, které se objevily ve výzkumech zabývajících se řečí rodičů orientovanou na dítě. Naše výzkumné otázky jsou tedy následující:

1. Objevují se v našich datech podobné rysy CDS, které popisují autoři zabývající se řečí různých dospělých orientovanou na dítě?
2. Objevují se i u námi zkoumaných prarodičů jisté genderové rozdíly v některých rysech CDS?

Náš výzkum je konfirmatorní, zaměřujeme se na validaci hypotéz, které jsme formulovali jednak na základě obecných poznatků ohledně CDS, jednak vycházejí z výsledků vybraných výzkumů v oblasti CDS, které uvádíme výše. Vzhledem k povaze našich dat jsme se také rozhodli zaměřit především na validaci hypotéz z oblasti slovní zásoby.

1. Průměrný počet slov za minutu je u prarodičů v našich nahrávkách srovnatelný s průměrným počtem slov za minutu z již provedených výzkumů na řeč jiných dospělých orientovanou na dítě.
2. Námi zkoumaní prarodiče užívají v nahrávkách CDS posun ve slovesné a zájmenné osobě.
3. Mezi nejčastějšími substantivy se v řeči prarodičů orientované na dítě objevuje oslovení dítěte.
4. Námi zkoumaní prarodiče v komunikaci s dětmi užívají deminutiva v podobné míře jako rodiče z některých již provedených výzkumů.
5. V našich datech užívá babička v CDS více doplňovacích otázek než zjišťovacích, zatímco dědeček užívá více zjišťovacích otázek než doplňovacích.

První a druhá hypotéza je založená na výsledcích již výše zmíněné studie Spáčilové (in Slančová, 2018), která si všímá rysu posunu ve slovesné či zájmenné osobě dle Průchy (2011) a také analyzuje průměrný počet slov za minutu u CDS matek a otců. Třetí hypotéza vychází ze závěrů Brestovičové (in Slančová, 2018), v jejímž výzkumu CDS u matek byla oslovení dítěte vždy na

prvním místě mezi nejčastějšími substantivy. Čtvrtá hypotéza vychází z několika výzkumů (Chovancová, 1998, podle Slančová, 2002; Mráčková, 2015; Spáčilová in Slančová, 2018; Syrovičová, 1999, podle Slančová, 2002), přičemž v našich datech se pokusíme nalézt shodu v procentuálním zastoupení deminutiv s některým z výzkumů. Poslední hypotéza pak vychází z výzkumů Mráčkové (2015) a Slančové (1999), přičemž rozdílné výsledky těchto dvou výzkumů mohou být podle Mráčkové (2015) dány právě odlišným genderem.

4. Metodologie

Materiálem jsou nahrávky komunikace prarodičů a jejich vnoučat a polostrukturovaný rozhovor, který byl veden přímo s výzkumníci. Dostupná je zvláště nahrávka komunikace babičky s dítětem a zvláště nahrávka komunikace dědečka s dítětem. Rozhovor byl také proveden s každým z prarodičů zvláště, ačkoli přítomni byli vždy oba, takže se stávalo, že jeden druhého doplňoval. Rozhovor byl proveden před nahráváním komunikace s dítětem. Jsme si vědomi, že ačkoli nebyl prarodičům vyzrazen přesný záměr nahrávání, mohl rozhovor ovlivnit nahrávanou komunikaci prarodičů s dítětem.

Všechny nahrávky byly nahrávány s informovaným souhlasem prarodičů i rodičů dítěte, vzory informovaných souhlasů, jejichž součástí byl i krátký průvodní dopis a pokyny k nahrávání, jsou k dispozici v příloze C. Rozhovor sloužil především pro získání informací ohledně sociálních proměnných, které mohou při rozhovoru hrát roli. Tématem rozhovoru byl vztah s vnoučetem, dále byly zjišťovány různé proměnné, které mohou mít na užívání CDS vliv, například věk, povolání, zkušenost s dětmi atd.¹⁸ Rozhovor nebyl narozdíl od nahrávek přepsán, neboť jeho analýza není náplní naší práce.

Podobně jako Mráčková (2015) ve své diplomové práci zabývající se komunikací otců s dětmi jsme se i my potýkali s problémem jak instruovat babičku a dědečka, aby byly nahrávky porovnatelné a obsahově alespoň nějak podobné. Z důvodu usilování o stejná data jsme proto požádali oba prarodiče, aby nahráli komunikaci s vnoučetem při četbě knížky. Tyto knížky byly prarodičům předány při nahrávání doplňujícího rozhovoru. Vzhledem k věku dítěte byla vybrána čtyři leporela. Tři z nich byla obrázková se zvířaty¹⁹, jedno z nich bylo obrázkové s pohádkovým příběhem²⁰. Prarodiče byli instruováni, že pokud dítě nebude o knihy jevit dostatečný zájem, je možné nahrávat komunikaci v jiné přirozené situaci, a to například při hře s hračkami nebo při prohlížení jiných knih apod. Abychom zamezili přílišné snaze prarodičů zaměřit se na nějaký rys mluvy, nebylo prarodičům prozrazeno, jaký aspekt jejich řeči budeme zkoumat. K dispozici byl prarodičům zapůjčen diktafon, kterým nahrávali svou komunikaci s vnoučetem. Prarodiče byli při osobní

---

18 Jedním z dotazů byl úkol pojmenovat, co je na obrázcích v knihách, které pak byly použity pro nahrávání s dítětem. Tato otázka cílila především na získání slov odkazujících ke stejným obrázkům, které budou popisovány při rozhovoru s dítětem. Pokud bychom realizovali svůj původní záměr porovnat řeč prarodičů orientovanou na dítě s řečí užitou při rozhovoru s výzkumníci, tato slova odkazující ke stejným entitám by mohla být navzájem porovnána.

19 Jednalo se o knížky *Na dvorku* (2012), *V lese* (2012) a *Pejsek a jiná zvířátka* (2007).

20 Příběhovou knihou bylo leporelo s textem Blanky Sýkorové na motivy pohádky Václava Čtvrtka *O hajném Robátkovi* (2003).

schůzce poučení, že nahrávání by měli být přítomni vždy jen dítě a babička, nebo jen dítě a dědeček. Vzhledem k věku dítěte bylo při nahrávání nakonec přítomno vždy více osob, z nichž alespoň jeden byl jedním z rodičů. Do nahrávky dědečka s dítětem se občas zapojovala i babička. Z nahrávek je zřejmé, že dědeček mnohdy nevěděl, jak v rozhovoru, resp. ve hře s dítětem, pokračovat. Setkávali jsme se tedy s obdobnými problémy jako Mráčková (2015), která zmiňuje ve své práci výpovědi otců znějící: „*tak o čem si budeme povídat?*“, které podle ní značí, že dítě se musí snažit, aby rozhovor s otcem udrželo (Mráčková, 2015, str. 26). Podobnou pasáž nalezneme i v našich datech:

*GRF: já už asi, nevím jak ho ještě mám dlouho trápit, von je docela rozkašlanej chudák .

Tato výpověď není směřována dítěti, je spíše jakýmsi povzdechem nad náročností vedení rozhovoru. V našem případě je ovšem komunikace ze strany dědečka ještě stížena faktem, že dítě se poměrně hodně rozkašlalo, a to je jistě faktor, který komunikaci ze strany dědečka nějakým způsobem mohl ovlivnit.

4.1. Získávání a sběr dat

Koncem roku 2019 jsme vybrali několik známých a přátel, kteří mají děti ve věku od 1 roku do 3 let, a kteří by mohli být ochotní účastnit se výzkumu. Z vytipovaných jedinců se ozvali pouze jedni rodiče, jejichž dítě bylo koncem roku 2019 nahráno v interakci s prarodiči. V únoru 2020 byli kontaktováni posluchači univerzity třetího věku na FF UK s prosbou o účast ve výzkumu. Z těchto posluchačů se bohužel nikdo neozval, což připisujeme především nastávající koronakrizi a vzrůstající nejistotě ohledně krizové situace ve společnosti. Prarodiče pak byli právě jednou z nejrizikovějších skupin, během koronakrizy jsme proto žádné další participanty nekontaktovali.

4.2. Popis zkoumaných subjektů

Participanty naší případové studie byli prarodiče a jejich vnuk, toho času ve věku 1 rok a 10 měsíců. Informace pro tuto část, které mohou být relevantní především z hlediska sociolingvistických ukazatelů, jsme získávali polostrukturovaným rozhovorem s prarodiči.

Dítě žije v úplné rodině, v době výzkumu jako jedináček. S prarodiči má poměrně blízký vztah - asi půl roku bydleli prarodiče společně s rodiči dítěte a dítětem, protože rodiče dítěte rekonstruovali byt. Prarodiče uvádí, že se vídají s vnukem několikrát týdně. Babička i dědeček pracují jako referenti ve státní instituci a není pravděpodobné, že by v práci komunikovali s dětmi. Dědeček v mládí dělal cvičitele v Sokolu, vedl děti ve věku cca 10 až 14 let, takže jeho zkušenost s komunikací

s dětmi se týká spíše starších dětí. Také jezdil na třítýdenní tábory jako vedoucí, opět spíše se staršími dětmi. Oběma prarodičům je kolem 60 let. Dědeček je pro dítě nevlastní, sám děti nemá. Oba prarodiče uvádí, že zkoumané dítě je toho času jejich jediným vnoučetem.

4.3. Přepis a zpracování dat

Přepis dat jsme dělali ručně, přikládáme jej v příloze A. Další zpracování pak kombinuje ruční a počítačové metody. Zdrojové kódy použité pro počítačové zpracování přikládáme v příloze B.

Přepis byl prováděn dle systému Childes.²¹ Přepisy obsahují hlavní řádky jednotlivých mluvčích začínající jejich zkratkou: *CHI: = dítě, *GRM: = babička, *GRF: = dědeček, *MOT: = matka. Vedlejší řádky začínající %com: mají za cíl komentovat konkrétní situaci, aby byla zřejmá i bez poslechu nahrávky. Jednotlivé znaky v přepisu jsou uváděny v souladu se systémem Childes. Jedinou úpravu pravidel jsme provedli při nejistotách v přepisu, kdy jsme tyto výpovědi mezi špičatými závorkami spojili do jednoho řetězce podtržítkem (např. <to_zní_hodně_ňam@i> [?]), aby pro nás bylo jednodušší tyto pasáže z upravených přepisů později automaticky vyřadit například při počítání frekvence jednotlivých slovních tvarů.

Data jsme také anonymizovali. K anonymizaci v přepisu jsme využili zápis `oslovení_familiární` nebo `oslovení_neutrální`, přičemž varianty familiárního oslovení nejsou pro naše data relevantní, proto jsme pro všechna tato oslovení použili jedno značení. V nahrávce babičky se v replikách adresovaných matce dítěte několikrát objevila její domácká přezdívka. Takové oslovení jsme zapsali jako `oslovení_matky`.

Pro potřeby počítačového zpracování byly v pracovní verzi z těchto přepisů ručně odebrány výpovědi, které neměly za adresáta dítě. V pracovní verzi přepisu, ze které jsme mj. pomocí funkce `FreqDist` z NLTK knihovny²² udělali frekvenční distribuci, jsme zároveň oddělili od slov mezerou nejen koncová interpunkční znaménka, která se takto oddělují už dle pravidel v systému Childes, ale i čárky.

Pro potřeby kvalitativního a následného ručního zpracování dat jsme si vytvořili funkci `jen_dospělí(soubor, začátek)`, která nám z vybraného souboru vybere jen výpovědi mluvčího podle zvolené zkratky, která se v každém řádku nachází na začátku, proto tuto proměnnou

---

21 <https://childes.talkbank.org/> (poslední přístup: 8. 8. 2020)

22 <http://www.nltk.org/index.html> (poslední přístup: 1. 8. 2020)

nazýváme začátek.²³ Abychom ze seznamu opět dostali prostý text, výsledek funkce `jen_dospělí(soubor, začátek)` jsme vložili do funkce `listnastring(seznánek)`, která ze seznamu vytvořila textový řetězec. Tento text jsme pak pomocí Notepadu++ přeformátovávali tak, aby jeden řádek odpovídal jedné výpovědi. Tato data jsme vložili do excelové tabulky, ve které jsme následně mohli přehledně oantovat potřebné údaje. V excelových datech se tedy objevují veškeré výpovědi prarodičů, kromě těch, které nejsou orientovány na dítě (tj. nejsou zde vymazány nejistoty v přepise).

Abychom zjistili celkovou frekvenční distribuci, pro začátek jsme si vytvořili funkci `s_prarodiči(soubor, začátek)`, kde jsme jako `soubor` vložili upravenou verzi přepisů podle pravidel výše a jako `začátek` začátek hlavního řádku toho mluvčího, jehož výpovědi chceme ze souboru vybrat. Tato funkce nám vrátí seznam slovních tvarů ve výpovědích vybraného mluvčího. Vyřazené jsou jednotky interpunkce, nejistoty v přepisu a výpovědi neadresované dítěti. Z tohoto seznamu jsme pak pomocí funkce `FreqDist` vytvořili frekvenční distribuci jednotlivých slovních tvarů pro jednotlivé mluvčí. `FreqDist` nám vrátilo seznam entic, ve kterých bylo na první pozici slovo a na druhé jeho prostá frekvence. Abychom pak zjistili relativní frekvenci, vytvořili jsme funkci `relativní(soubor, začátek)`, ve které jsme vydělili absolutní počet výskytů celkovým počtem slov (tokenů) v seznamu, který nám vrátila funkce `s_prarodiči(soubor, začátek)`.

Výše zmíněná data v excelové tabulce jsme dále zpracovávali následovně. Excelové tabulky jsme si vytvořili dvě: jednu pro výpovědi dědečka a jednu pro výpovědi babičky. Ručně jsme v nich vytvořili sloupce nazvané podle jednotek, které nás zajímaly. Ve sloupci jsme vždy měli vypsána jak lemmata pozorovaného jevu, tak ve zvláštním sloupečku počet slovních tvarů daného jevu v řádku (např. pro výpověď `*GRF: ve stromech lítaj , takovýty ptáčci velký .` jsme ve sloupečku *lemma substantiva* měli slova `strom` a `ptáček`, ve sloupci *počet substantiv* jsme uvedli číslovku 2). Takto jsme do sloupečků ručně vypsali deminutiva (konkrétní slovní tvary, ve kterých byla realizovaná) a jejich počet, lemmata deminutivních označení zvířete a jejich počet, lemmata neutrálních označení zvířete a jejich počet, lemmata substantiv a jejich počet, speciální gramatickou kategorii posunu osoby, kdy jsme si pro jednotlivé typy jen přičítali jedničku a stejně tak pro zjišťovací a doplňovací otázky. Počet jsme zapisovali proto, abychom mohli v tabulkách jednoduše sečíst absolutní frekvenci každého jevu. Abychom i z lemmat mohli udělat frekvenční analýzu, zkopírovali jsme si sloupce lemmat z excelové tabulky do .txt souborů, které jsme pak

---

23 Řádky vždy začínají hvězdičkou, zkratkou mluvčího a dvojtečkou. V našich datech se tedy objevují začátky `*CHI:`, `*GRM:`, `*GRF:`, několikrát pak také výpovědi matky se začátkem `*MOT:`.

funkcí `do_frekvenccky(soubor)` upravili tak, abychom z nich udělali seznam. Tento seznam se pak mohl vložit do funkce `FreqDist`, a výsledkem byla frekvenční distribuce jednotlivých lemmat. Skrze hodnoty v této frekvenční distribuci jsme vytvořili pomocí funkce `různá_lemmata(soubor)` celkový seznam lemmat, jejichž počet jsme pak snadno spočítali funkcí `len()`.

5. Analýza a diskuze výsledků

5.1. Základní údaje o nahrávkách

Délka zaznamenaného a přeepsaného rozhovoru babičky s vnoučetem je 12 minut a 38 sekund, délka rozhovoru dědečka s vnoučetem je 12 minut a 15 sekund. I přes poměrně srovnatelnou délku rozhovorů je počet slovních tvarů ve výpovědích babičky a dědečka velmi rozdílný: babička užila celkem 1088 slovních tvarů, dědeček 609 slovních tvarů. Zajímavé ovšem je, že počet výpovědí²⁴ u obou prarodičů opět není příliš rozdílný: 214 výpovědí adresovaných dítěti u babičky a 206 výpovědí adresovaných dítěti u dědečka. Babiččiny výpovědi byly tedy podstatně delší než dědečkovy. Pro ukázkou vybíráme výpověď, která se u obou prarodičů týká popisu té samé situace v obrázkové knize.

*GRM: hele@i , tady střílí na jelena , vidíš ?

*GRM: střílí na něj puškou a pejsek se na jelena taky zlobí , ale jelen se ho nebojí .

*GRF: a je tady jelen .

*GRF: podívej , on na něj míří puškou .

Pro větší přehlednost uvádíme výše sepsaná data v tabulce zároveň s údaji o průměrném počtu slov za minutu, kdy jsme celkový počet slovních tvarů vydělili celkovou délkou analyzované nahrávky, a o průměrné délce výpovědi, kdy jsme celkový počet slovních tvarů vydělili počtem výpovědí adresovaných dítěti. Nebrali jsme tedy při výpočtu na zřetel pauzy. Počet slov za minutu i průměrná délka výpovědi je dobře porovnatelným ukazatelem pro srovnání s výsledky jiných výzkumů.

	babička	dědeček
délka nahrávky	12:38	12:15
počet slov (tokenů)	1088	609
počet výpovědí	214	206
průměrný počet slov za minutu	86	50
průměrná délka výpovědi	5,1	3,0

Tab. 2: Základní informace o nahraných datech.

²⁴ Výpovědi chápeme parolový ekvivalent věty (dle Karlíka, 2017), v našich datech je výpověď rovna jednomu hlavnímu řádku.

Pokud bychom průměrný počet slov za minutu provnali s výsledky Spáčilové (in Slančová, 2018), zjistili bychom, že námi zjištěný průměrný počet slov za minutu u babičky je vyšší než průměrný počet slov za minutu u všech participantů ve výzkumu Spáčilové (in Slančová, 2018). Roli může hrát fakt, že naše rozhovory byly zhruba o polovinu kratší, než rozhovory ve výzkumu Spáčilové, a také že věkový rozptyl dětí, se kterými komunikovaly matky ve výzkumu Spáčilové (in Slančová, 2018) byl 5-15 měsíců. Není ovšem zřejmé, zda délka rozhovoru hraje roli při měření průměrného počtu slov za minutu. Dědečkův průměrný počet slov za minutu se pak drží mírně nad průměrem počtu slov za minutu u otců z výzkumu Spáčilové (in Slančová, 2018).

Průměrná délka výpovědi se u babičky a dědečka liší zhruba o dvě slova, přičemž výpovědi babičky jsou delší. K dispozici nemáme jiné výzkumy, které by tuto proměnnou počítaly pro stejně staré děti jako je náš subjekt, nicméně Slančová (1999) ve výzkumu řeči učitelky mateřské školy orientované na dítě dospěla k podobným průměrům počtu slov na výpověď (u dětí ve věku 3-4 roky a 5-6 let byl průměr 4,6 slova, u prostřední věkové skupiny dětí 3,9 slova). Bylo by potřeba dalšími výzkumy zjistit, nakolik naše výsledky korelují s genderovými rozdíly, nebo zda je rozdíl dán jen individuálními mluvčími.

Dalších kapitolách se budeme věnovat analýze vybraných jevů na různých úrovních jazyka. Rozhodli jsme se vzhledem k povaze a zpracování dat pro analýzu gramatickou, lexikální a pragmatickou. Důraz klademe především na analýzu lexikální, kde se zabýváme substantivy, substantivními označeními zvířat a deminutivy.

5.2. Gramatická analýza

V gramatické analýze jsme se vzhledem k povaze dat rozhodli zabývat posunem v zájmené a slovesné osobě, který uvádí Průcha (2011) jako jeden z rysů CDS.

V našich datech jsme ručně procházeli všechny výpovědi babičky a dědečka, abychom zjistili, zda se i u našich participantů objevil posun v osobě. Ani jeden z námi pozorovaných prarodičů nepoužil změnu z 2. osoby singuláru do 3. osoby singuláru při výpovědích adresovaných dítěti, kdy by k dítěti referoval přímo jeho jménem nebo jiným označením. Evidujeme opakovaný výskyt změny jednoho slovesného tvaru u dědečka, kde ale není zcela zřejmé, zda jde o řeč orientovanou na dítě, protože výpovědi byla přítomná i babička. Jelikož ale dochází k opakování tohoto slovesného tvaru (nedá), rozhodli jsme se tento tvar spíše přiřadit k řeči orientované na dítě.

*GRM: brm brm@i .

*GRF: to je brambora, to není auto, vid' .

*CHI: ne .
 *GRM: 0 .
 %com: smích .
 *CHI: &ato .
 *GRF: to není auto .
 *GRM: +< to není auto ?
 *GRM: tak mi ho podej .
 *CHI: ne .
 *GRM: ne ?
 *GRF: nedá .
 (...)

*GRM: 0 .
 %com: smích .
 *GRF: nedá .
 *GRF: <nedá> [3x] .
 *GRF: dáš mi bramboru ?
 *CHI: xxx .
 *GRF: tak, děkuji .

Změnu 1. osoby singuláru do 3. osoby singuláru zase užila jen babička, a to celkem 3krát během rozhovoru s dítětem. Referovala k sobě výrazy *babi* a *babička*. Uvádíme pro ilustraci všechny záznamy tohoto jevu:

*GRM: bum@i , počkej , babička ti podá autíčko .

*GRM: a máme tu ještě něco dalšího , počkej , babi se podívá , jo , na nějakou knížku .

*GRM: jé@i , teď nám hapalo@c auto , počkej , babi podá .

Naše výsledky nelze příliš dobře porovnat s výzkumem Spáčilové (in Slančová, 2018), neboť i u ní se objevily mezi rodiči značné individuální rozdíly a délka našich nahrávek je oproti nahrávkám Spáčilové asi poloviční. Zajímavé ovšem jistě je, že u obou prarodičů bylo výskytů tohoto jevu poměrně málo, u Spáčilové (in Slančová, 2018) se frekvence tohoto jevu pohybovala při posunu od 1. osoby singuláru do 3. osoby singuláru na škále mezi 14 a 38 výskyty u matek a mezi 2 a 21 výskyty u otců (při vyřazení rodičů, kteří tento posun neužili vůbec), při posunu od 2. osoby singuláru do 3. osoby singuláru na škále mezi 4 a 21 výskyty u matek a mezi 2 a 25 výskyty u otců. V našem případě se tedy oba prarodiče pohybovali na dolních hranicích obou škál i ve chvíli, kdy posun vůbec použili. Tato nízká frekvence je pravděpodobně daná nepoměrnou délkou rozhovorů (cca 12 minut nahrávky v průměru v našem výzkumu oproti cca 25 minutám nahrávky v průměru ve výzkumu Spáčilové) a může být ovlivněna také komunikační situací, při které byly záznamy pořizeny. Je zřejmé, že v tomto ohledu je třeba větší množství nahrávek, aby mohla být provedena odpovídající kvantitativní analýza.

5.3. Lexikální analýza

Obsahem lexikální analýzy je frekvenční distribuce všech slovních tvarů, z nichž jsme pro porovnání uvedli v Tab.3 výskyty nejčastějších 10 slovních tvarů. Dále jsme spočítali frekvenční distribuci substantiv na jejich lemmatech. Pro přehlednost uvádíme i počet slovních tvarů substantiv a jejich procentuální zastoupení v celé nahrávce. U deminutiv jsme pak analyzovali počet deminutivních slovních tvarů a jejich procentuální zastoupení v nahrávce, u lexémů označujících zvířata pak v tabulce uvádíme procentuální zastoupení na úrovni lemmat i slovních tvarů.

Dále jsme provedli frekvenční distribuci jednotlivých slovních tvarů. Výsledky tak nejsou úplně porovnatelné s výzkumem Brestovičové (in Slančová, 2018), která zkoumala lexémy v řeči matek orientované na dítě, a která mimo jiné zmiňuje 20 frekvenčně nejpoužívanějších lexémů ve výzkumu zkoumajícím CDS u tří matek. Nicméně stojí za zmínku, že dvě z matek užívaly nejčastěji slovo *no/nó*, jedna pak užívala nejčastěji slovo *tak*. Obě tato slova se objevují i mezi nejčastějšími deseti slovními tvary u dědečka, u babičky se slovo *tak* objevuje na 21. místě nejpoužívanějších slovních tvarů. Jelikož ovšem nepracujeme s lemmaty, ale se slovními tvary, je možné, že pořadí nejužívanějších by se změnilo, pokud bychom brali v úvahu lemmata. Relativní frekvenci v procentech prvních deseti nejčastějších slovních tvarů uvádíme v tabulce níže. Po vzoru Brestovičové (in Slančová, 2018) barevně značíme ta slova, která jsou v prvních deseti nejčastějších slovních tvarech u obou prarodičů.

dědeček		babička	
je	7.55	no	7.43
to	5.42	a	6.88
no	4.27	je	6.42
a	3.94	tady	5.87
podívej	2.63	vid'	2.94
na	2.46	na	2.57
auto	2.46	tam	2.48
co	2.30	to	2.20
tady	2.30	se	2.02
tak	1.97	máme	1.7

Tab. 3: Relativní frekvence 10 nejčastějších slovních tvarů v procentech.

5.3.1. Substantiva

Na lexikální rovině jsme se zaměřili na podrobnější analýzu substantiv. Substantiva jsme z dat ručně vybírali tak, jak jsme uvedli výše v kapitole 5.3. Přepis a zpracování dat. Substantiva jsme vybírali v souladu s definicí uvedenou v *CzechEncy*. Osolsobě (2017) zde o substantivech píše:

„Substantiva typicky označují relativně časově velmi stabilní ‚entity‘ (‚předměty‘, ‚objekty‘), tj. jsou názvy osob (muž, Petr), zvířat (kočka, Micka), konkrétních věcí (stůl), abstraktních pojmů (pravda), kvantit (milion, litr), míst (vesnice, Lhota), časových intervalů (rok, Vánoce) aj., ale označují taky vlastnosti (čern, skromnost), děje a stavy (četba, čtení) (...).“ (Osolsobě, 2017)

V řeči babičky orientované na dítě jsme spočítali celkem 214 tvarů substantiv, u dědečka bylo v řeči substantiv celkem 150 slovních tvarů. Ze všech slovních tvarů v nahrávkách tak tvořila substantiva u babičky cca 20 %, u dědečka cca 25 %. Spočítali jsme také různá lemmata a frekvenční distribuci jednotlivých lexémů u obou prarodičů. Výsledky shrnujeme v Tab. 4 níže.

		babička		dědeček	
počet různých lemmat substantiv		77		71	
nejčastější substantiva	(absolutní frekvence výskytu)	pejsek	(16)	auto	(17)
		jelen	(13)	Robátko	(8)
		ptáček	(10)	jelen	(8)
		děda	(10)	(neutrální podoba jména)	(7)
		autíčko	(9)	les	(6)

Tab. 4: Absolutní výskyt různých lemmat substantiv a absolutní výskyt nejčastějších lemmat substantiv.

Výsledky ukazují, že velmi frekventovaná byla v řeči obou prarodičů slova, která nějakým způsobem souvisela s aktivitou, která při nahrávání převažovala. Oba prarodiče si ve chvíli, kdy vnučce přestalo jevit zájem o knihy, začali s dítětem hrát s auty, která patří mezi jeho nejoblíbenější hračky. Dědeček věnoval hře s auty větší pozornost a delší čas než babička, proto je patrně u dědečka nejčastějším substantivem právě *auto*. V souladu s tímto naším pozorováním je i dědečkova nejistota ohledně nahrávání, kterou zmínil už během polostrukturovaného rozhovoru.

Dědeček se při doplňujícím rozhovoru rozpovídal o svém dospívání, kdy se ho jeho otec snažil nadchnout pro humanitní vědy, zatímco jej více zajímaly technické záležitosti. Na toto období

dědeček nevzpomínal šťastně, negativně komentoval i svou zkušenost se studiem gymnázia. V souvislosti s tím zmínil, že při výchově dítěte preferuje přistoupit na vlastní zájmy dítěte a vyjádřil nejistotu ohledně toho, jak moc zajímavé bude pro vnuka téma zvířat. Ve chvíli, kdy dítě projevilo zájem o hru s auty, přistoupil dědeček na změnu tématu velmi rychle.

*GRF: taky ne, tak tohle, neutrální_oslovení ?
*CHI: xxx .
*GRF: auto .
*GRF: už tě to nebaví, vid' .
*GRF: tak si prohlédneme ještě auto .

Když ovšem vnuk projevila zájem o auta při komunikaci s babičkou, ta jej mnohem rázněji odmítla a dále pokračovala v prohlížení knih.

*GRM: počkej , podíváme se ještě na druhou stranu , nech ty
auta teďko chvíli .
*GRM: a podíváme se co máme tady , hele@i , podívej +/.

Oba prarodiče byli instruováni stejně, tj. že komunikace s dítětem by měla být co nejpřirozenější, ideálně při prohlížení zapůjčených knih, ne však nezbytně nutně právě těchto knih, a zmíněna byla i možnost nahraovat komunikaci při jiné činnosti. Vysokou frekvenci lexému *auto* u dědečka připisujeme tedy nejspíše dědečkově individuálnímu názoru na svobodnou volbu dítěte.

Za zmínku stojí také množství deminutiv, která se objevují na prvních místech nejčastějších substantiv celé komunikace. U babičky jsou mezi prvními pěti výrazy tři deminutiva, jedno neutrální slovo a slovo *děda*, které sice není čisté deminutivum, ale pro naše účely jej mezi deminutiva řadíme.²⁵ U dědečka pak mezi nejčastějšími substantivy nefiguruje žádné deminutivum (vyjma vlastního jména *Robátko*, které je ale morfologickou koncovkou deminutivem samo o sobě). Deminutivům se budeme podrobněji věnovat v následující kapitole.

Pokud bychom naši frekvenční analýzu substantiv porovnali s výsledky Brestovičové (in Slančová, 2018), zjistíme, že v jejím výzkumu řeči matek orientované na dítě se u všech 3 zkoumaných matek objevilo na prvním místě substantivum propriálního označení dítěte ve zdrobnělé podobě (Janka, Martinko, Ninka/á) (Brestovičová in Slančová, 2018). V našich datech se označení dítěte objevuje mezi nejčastějšími 5 lexémy jen u dědečka, a to na 4. místě a v základní podobě jména. Babička oslovila různými tvary osobního jména dítě v 5 případech, dědeček oslovil dítě jménem různých variant celkem 11 krát. Brestovičová (in Slančová, 2018) k zastoupení propriálního označení dítěte píše:

---

25 Slovo *děda* by bylo vhodné zařadit do speciální kategorie familiárního označení blízké osoby, což ovšem podobně jako deminutiva spadá mezi eufemizující lexémy (v rozdělení dle Spáčilové, in Slančová, 2018).

„Propriálne pojmenovanie dieťaťa sa väčšinou pragmaticky využíva na jeho oslovenie. Oslovenie, a to najmä vlastným menom dieťaťa, svedčí o intimitě a blízkosti vzťahov v komunikácii matky a dieťaťa.“ (Brestovičová in Slančová, 2018, str. 280)

Pokud bychom přijali tuto teorii Brestovičové, dospěli bychom k závěru, že větší množství oslovení dítěte vlastním jménem svědčí o větší blízkosti vztahu mezi dítětem a komunikačním partnerem. Bylo by ovšem předčasné vyvozovat z našich dat různou blízkost dítěte k babičce a k dědečkovi, neboť naše data nejsou dostatečně obsáhlá. Dále zde můžou hrát roli různé proměnné: například tendence zkoumaných prarodičů k oslovování obecně (tj. i oslovování při komunikaci s dospělými), nebo konkrétní komunikační situace, ve které se osoby nacházejí.

5.3.2. **Deminutiva**

V našich datech jsme deminutiva ručně oanovali (jejich jednotlivé slovní tvary) a spočítali jejich relativní frekvenci na všechny slovní tvary. Rusínová a Nekula (2017) k deminutivům píše:

„Jsou to názvy zdobné // jména zdobná, periferně se deminutiva tvoří také u jiných slovních druhů [...] vznikají modifikací významu substantiv příznakem menšího rozměru – deminucí [...] u adjektiv jeho intenzifikací [...].“ (Rusínová, Nekula, 2017)

I v našich datech se objevila primárně zdobná substantiva, evidujeme jeden výskyt jednoho zdobného adjektiva v řeči babičky orientované na dítě:

*GRM: ta je malinká , viď?

Deminutiva bývají definována ve výzkumech řeči orientované na dítě také jako slova s kladným emocionálním zabarvením. Spáčilová (in Slančová, 2018) k deminutivům píše: *„Deminutiva v řeči orientované na dieťa chápeme ako zdobujúce slová, ktorých vznik je motivovaný predovšetkým kladným citovým postojom hovoriaceho voči komunikačnému partnerovi.“ (Spáčilová, in Slančová, 2018, str. 365).* Rusínová a Nekula (2017) mezi deminutiva řadí také *„výrazy dětské řeči (...), premorfologicky derivované prostřednictvím formantu -i: ham – hami, pac – paci aj.“ (Rusínová, Nekula, 2017).* V našich datech jsme jako deminutiva označili jen taková slova, která byla pozitivně emocionálně zabarvená a vykazovala příznak zdobnosti. Dětská slova jsme mezi deminutiva nezapočítali. Naopak jsme mezi deminutiva zařadili i hypokoristika, což jsou *„(...) expresivní obměny neutrálního vlastního jména.“ (Pleskalová, 2017).*

V řeči babičky orientované na dítě pak tvořila deminutiva cca 12 % všech slov (131 tokenů), v řeči dědečka orientované na dítě tvořila deminutiva asi 4,6 % všech slov (28 tokenů). V porovnání s výzkumem Spáčilové (in Slančová, 2016) je tak dědeček na dolní hranici procentuálního rozsahu

otců, zatímco babička je nad horní hranici procentuálního rozsahu matek (porov. Spáčilová in Slančová, 2016, str. 371). Ve výzkumu Syrovičové (1998, cit. dle Slančové, 2002), který byl ovšem zaměřený na dítě ve věku mezi 3;4 a 3;6 lety, se deminutiva objevovala o něco méně (5,9 % u matky, 2,6 % u otce), ale i v jejích datech užívala matka více deminutiv než otec. Je otázkou, nakolik bylo vysoké procentuální zastoupení deminutiv v řeči babičky dáno individuálním mluvčím a nakolik budou babičky genericky tíhnout k vyššímu užívání deminutiv v CDS. Je zřejmé, že v tomto ohledu je třeba provést více studií, které bude možné s našimi výsledky porovnat.

Naše výsledky můžeme porovnat také s prací Jevčákové (2013), která nám dává k dispozici výsledky babičky a matky. Procentuální zastoupení deminutiv u naší babičky bylo nižší než ve všech nahrávkách komunikace babičky s dítětem v období od 1 měsíce do 3 let zachycených Jevčákovou (2013).²⁶

Deminutiva pak tvořila u babičky 61 % všech tvarů substantiv, u dědečka pouze 19 %. Pokud porovnáme naše výsledky s výsledky Chovancové (1998, podle Slančová, 2002), je procentuální zastoupení deminutiv mezi substantivy podobné u námi sledované babičky a Chovancovou sledované matky (u nás 61 %, u Chovancové 59 %). Naopak Slančová (1999) u řeči učitelek v mateřské škole našla o mnoho nižší procentuální zastoupení deminutiv mezi substantivy (22 % substantiv bylo deminutivních). Nízké zastoupení deminutiv mezi substantivy u dědečka je tak podobné s výsledky Slančové (1999), která ovšem zkoumala řeč orientovanou na předškolní děti. Mráčková (2015) uvádí 15% zastoupení deminutiv ve svém výzkumu CDS u otců, což je poměrně blízko procentuálnímu zastoupení deminutiv mezi substantivy u našeho dědečka.

Vliv na užití deminutiv může mít také tématické zaměření knih, ve kterých se objevovalo hodně zvířat. Pro zajímavost jsme spočítali také deminutiva pouze v lexikální oblasti zvířat. Zde jsme mezi deminutiva nezařazovali dětská slova ani citoslovce, kterými občas byla zvířata označena. Výsledky uvádíme v následující tabulce.

	babička	dědeček
počet slovních tvarů označujících zvíře	110	44
z toho standardní označení zvířete	29	30
procentuální zastoupení standardního označení zvířete	26 %	68 %
z toho deminutivní označení zvířete	81	14

26 Výsledky Jevčákové viz Tab.1.

procentuální zastoupení deminutivního označení zvířete	74 %	32 %
počet různých lemmat označujících zvíře	33	27
z toho lemmata standardního označení zvířete	12	18
procentuální zastoupení lemmat standardního označení zvířete	36 %	67 %
z toho lemmata deminutivního označení zvířete	21	9
procentuální zastoupení lemmat deminutivního označení zvířete	64 %	33 %

Tab.5: Počet absolutních výskytů označení zvířete, počet výskytů deminutivních a standardních označení.

Lemmat označujících různá zvířata se objevilo u obou prarodičů zhruba podobné množství: 33 u babičky a 27 u dědečka. Babička ovšem daleko více opakovala (tj. užila mnohem více slovních tvarů od jednoho lemmatu než dědeček) - proto slovních tvarů z lexikální oblasti zvířat máme u babičky 110 zatímco u dědečka 44. U dědečka převažovalo užití nedeminutivní formy, a to jak v celkovém počtu slovních tvarů, tak u lemmat. U babičky naopak v obou případech převažovalo užití deminutivní formy. Zhruba 74 % všech výskytů označení zvířete bylo u babičky deminutivních, zatímco u dědečka jen 32 %. Tato data ukazují, že u námi zkoumaných prarodičů bylo procentuální zastoupení deminutiv označujících zvířata násobně vyšší, než zastoupení deminutiv v celkovém projevu. Přikláníme se k názoru, že na tento nepoměr má vliv mj. fakt, který zmiňuje Rusínová a Nekula (2017), a to že deminutiva jsou tvořena dominantně u substantiv. Jelikož slovní zásoba zvířat obsahovala pouze substantiva, může být toto vysoké procentuální zastoupení dáno právě slovnědruhovou povahou vybraného lexika. Zároveň u dědečka byla deminutiva označující zvířata 50 % ze všech deminutiv, u babičky deminutivní označení zvířete tvořilo dokonce 61 % všech deminutiv. Vzhledem k poskytnutým knihám, nad kterými primárně komunikace s dítětem probíhala, není tato tématická převaha nijak překvapivá.

Podíváme-li se kvalitativně na ostatní deminutiva netýkající se zvířat, nalezneme nejčastěji deminutiva popisující přírodu (zahrádka, stromeček) a také deminutiva týkající se jiných hraček (kolečko, autíčko). Pro některé denotáty se u prarodičů objevovalo více variant deminutiv (hafík vs. pejsek). Všimli jsme si také, že některé denotáty byly označeny jak zdrobnělou, tak nezdobnělou variantou slova, a to i v rámci dvou po sobě bezprostředně jdoucích

výpovědi nebo dokonce jedné výpovědi. V rámci jedné nebo dvou výpovědí tak prarodiče dítěti ukazovali různé varianty označení téže entity. Níže uvádíme několik případů tohoto jevu.

*GRM: to je lištička , to není haf_haf@i , to je liška .

*GRM: a tady je veverka .

*GRM: podívej , veveříčka .

*GRF: kachny , ty jsou na ty jsou na tom na rybníce u vás .

*GRF: kachničky .

Zvířata, která se objevila u obou prarodičů jen v nezdobnělé formě jsou jelen, sova, muflon, sojka, vlk a bažant. Není zřejmé, z jakého důvodu se právě tyto lexémy neobjevily ve formě deminutiva. Nabízí se tento problém spojovat s vývojovým stupněm dítěte a s jeho znalostí jednotlivých zvířat, pro takové závěry by bylo ovšem třeba samostatný výzkum zaměřený právě jen na souvislost mezi znalostmi dítěte a užitím deminutiv pro různě náročná slova v CDS. Případně by bylo vhodné prozkoumat například v korpusu mluvené češtiny, jak častá jsou tato slova a od nich odvozená deminutiva.

Specifickým tématem několika deminutiv v řeči dědečka orientované na dítě byla deminutiva týkající se jídla, protože dítě při komunikaci s dědečkem zaujal časopis Gusto, ve kterém je mnoho obrázků jídla. V dědečkově komunikaci tak nalezneme například deminutivum cukrovíčko.

5.4. Pragmatická analýza

V pragmatické analýze se chceme věnovat otázkám. Otázku jsme v našich datech zaznamenali koncovým otazníkem tam, kde docházelo k tzv. otázkové intonaci.²⁷

Vymezujeme dva základní typy otázek, které jsme oanovali i v našich datech, a to otázku doplňovací a otázku zjišťovací. Při anotování jsme vycházeli z definice, kterou uvádí ve svém článku Křížková (1968):

„Uvnitř tázacích vět se rozlišují zpravidla otázky zjišťovací, předpokládající odpověď ano — ne, a otázky doplňovací, obsahující tázací slovo: kdo, kdy, odkud apod. a vyžadující zpravidla odpověď, jejímž jádrem je člen syntakticky ekvivalentní tázacímu slovu: Kdo? — ty; Kde — ve městě; Kdy — včera apod.“ (Křížková, 1968)

---

27 Meyer (2017) k otázkové intonaci píše: „V češtině se realizuje ve třech hlavních průbězích základní frekvence (,výšky‘ tónu, F0): (i) stoupavá antikadence (...), (ii) stoupavě-klesavá antikadence (...), (iii) kadence (...). Mezi (i) a (ii) nevidí mluvnické významový rozdíl, obě se uplatňují v zjišťovacích otázkách, (iii) představuje neutrální intonaci doplňovacích otázek.“ (Meyer, 2017)

Je třeba podotknout, že některé otázky se ukázaly problematickými, neboť jejich formální stránka zcela neodpovídala tomu, čeho chtěl mluvčí otázkou dosáhnout. Uvádíme příklad z komunikace babičky s dítětem, ve kterém jde formálně o zjišťovací otázku, pragmaticky bychom mohli koncový segment *viš*, zařadit ke *kontaktoým prvkům*.

*GRM: to je takovej pejsek , co žije v lese , viš ?

Mistrík (1985, podle Slančová, 1999) mezi *kontaktové prvky* řadí například: „*oslovenia (...), výzvy (počuj, vieš čo, počkaj, pozri sa...), hodnotiace poznámky (...), zdvorilostné frázy (...)* a *rozličné parazitické slová, vsuvky (vieš, ahm, pravda, tak, teda, slovom...)*.“ (Mistrík, 1985, str. 503, cit. podle Slančová, 1999, str. 93). Jelikož se však v našem případě formálně jedná o otázku zjišťovací, zařadili jsme ji k tomuto typu. Kdybychom vymezovali další pragmatické typy výpovědí, jistě by se lépe hodilo zařadit tuto výpověď mezi výpovědi s kontaktoovou funkcí.

Problému nejednoznačného rozdělení zjišťovací a doplňovací otázky se ve svých analýzách věnovala i Slančová (1999) a Mráčková (2015). Slančová (1999) uvádí následující příklad, který je sice formálně zjišťovací otázkou, ovšem po pragmatické stránce vyžaduje doplnění:

„U: *no a či si pametáte túto značku ?*
D: *slepá ulička .*“ (Slančová, 1999, str. 115)

Souhrnnou analýzu uvádíme s vědomím toho, že jsme se řídili primárně formální stránkou dat, a pokud bychom chtěli zkoumat pragmatické vlastnosti těchto otázek, museli bychom o nich uvažovat v kontextu a nezabývat se pouze formální stránkou. Také by bylo potřeba vymezit mnoho různých pragmatických významů, které formální otázky mohou mít. Inspirací k tomuto vymezení pouze na zjišťovací a doplňovací otázky po formální stránce nám byla studie Mráčkové (2015), která kvantitativní analýzu provedla také jen s rozdělením na tyto dva základní typy. Výsledky uvádíme v následující tabulce.

	babička	dědeček
celkový počet otázek	47	25
z toho zjišťovacích	21	10
z toho doplňovacích	26	13

Tab. 6: Počet všech otázek a jejich typů – zjišťovacích a doplňovacích.

U obou prarodičů lehce převládají doplňovací otázky nad zjišťovacími.²⁸ Babička celkem užila otázek více než dědeček.

Naše výsledky jsou porovnatelné s výsledky Slančové (1999), v jejíž datech taktéž převažují doplňovací otázky nad zjišťovacími, ačkoli podstatně výrazněji než v našich datech.²⁹ Ve výzkumu Mráčkové (2015) pak pozorujeme opačné výsledky: otázky zjišťovací u zkoumaných otců převažovaly nad otázkami doplňovacími, celkem užili otcové ve výzkumu Mráčkové (2015) 300 otázek zjišťovacích a 201 otázek doplňovacích.

Naše výsledky tak zatím nepotvrzují genderové rozdíly, které je možné vidět v porovnání dat Slančové (1999) a Mráčkové (2015). Jak jsme zmiňovali již ve shrnutí práce Mráčkové (2015), bylo by třeba provést více studií, které by byly dobře porovnatelné a ukázaly by, zda výsledky Mráčkové (2015) a Slančové (1999) poukazují na jistou tendenci genderů pokládat jiné typy otázek, nebo zda je genderová spojitost spíše nahodilá. Mráčková navíc zdůrazňuje, že je otázkou, nakolik poměr užití zjišťovacích a doplňovacích otázek souvisí s individuální snahou mluvčího udržet s dítětem rozhovor (Mráčková, 2015, str. 73). V našich datech se množství otázek u babičky jednak mírně zvyšuje s časem nahrávky a jednak se otázky objevují především ve chvíli, kdy dítě přestává jevit zájem o to, co si s ním babička právě prohlíží.

---

28 U babičky se objevilo několik otázek, které končily slovem *vid'*. Pokud jsme je zaznamenali jako otázku, rozpoznali jsme v nich intonaci, která je pro otázku typická, a na základě toho jsme tuto větu ukončili otazníkem. Kritériem pro otázku tak byly intonační vlastnosti výpovědi. Jelikož se jednalo formálně o otázku, rozhodli jsme se i tyto otázky zařadit k jednomu z typů, a to k otázkám zjišťovacím, ačkoli by pro ně bylo patrně vhodnější provést ještě detailnější rozdělení založené jinak, než na formální stránce.

29 Slančová (1999) rozlišovala kromě doplňovacích a zjišťovacích otázek také vylučovací a presumptivní. První dvě zmíněné ale byly zásadně nejčastější, v průměru tvořily doplňovací otázky 71,5 % všech otázek, zjišťovací otázky pak 26,3 % všech otázek (Slančová, 1999, str. 116).

6. Diskuze

Jsme si vědomi několika faktorů, které mohly mít na náš výzkum vliv. Chtěli bychom je v této kapitole stručně okomentovat a navrhnout jejich případně řešení v dalších výzkumech.

Našimi subjekty, jak bylo v práci detailněji popsáno, byli prarodiče a vnouče. Vliv na získaná data ovšem mohl mít nevlastní vztah mezi dědečkem a vnoučetem. Zprvu jsme uvažovali, zda tyto prarodiče do výzkumu vůbec oslovit. Zjistili jsme však, že vztah babičky a dědečka trvá již delší dobu a v rodině je zvykem prarodiče oslovovat jako babičku a dědečka bez jakýchkoli specifik jejich vztahu. Klíčové tak pro nás bylo, že se vnuk s oběma prarodiči pravidelně stýká od svého narození, oba prarodiče jej považují za své vnouče. Při rozhovoru jsme se formálně ptali i na počet vnoučat, a oba prarodiče uvedli, že mají jedno vnouče. Dědeček k této informaci nedodával žádné komentáře, z čehož soudíme, že jejich vztah můžeme považovat za dobrý vzorek vztahu prarodič-vnouče.

Jak jsme již zmínili v oblasti metodologie, před nahráváním dat jsme s prarodiči provedli rozhovor. Tato časová souslednost, tj. nejprve polostrukturovaný rozhovor a až poté samotné nahrávání, mohla mít vliv na projev prarodičů při nahrávání komunikace s dítětem. Také se nám bohužel nepodařilo zamezit tomu, aby nahrávání nebyli přítomny jiné osoby než vnouče a jeden z prarodičů. Musíme tedy brát v potaz, že další lidé přítomni nahrávání mohli mít vliv na projev zkoumaných prarodičů. V tomto ohledu by bylo vhodné pro další nahrávky tento vliv minimalizovat.

Setkali jsme se také s problémem primingu. Stimuly, které byly pro práci použity, byly dětské obrázkové knížky, jež obsahovaly text. Pod vlivem tohoto textu mohli prarodiče tíhnout k užití určitých lexikálních jednotek. Jsme si vědomi toho, že abychom zcela zamežili tomuto problému, bylo by vhodné vybrat takové dětské knížky, ve kterých nebude text. Bohužel by bylo sehnání takových knih poměrně problematické. Prohlížení vytištěných obrázků by pak skýtalo mnoho technických problémů (trhání, kvalita tisku) a nepůsobilo by tolik běžně, jako prohlížení a čtení knihy.

Pro další výzkumy, které by mohly na náš výzkum navázat, navrhuje zaměřit se na sběr dat od více prarodičů. Zároveň jednotlivé nahrávky by ideálně měly být delší, aby bylo možné nad daty více zobecňovat. V naší analýze jsme zcela vynechali foneticko-fonologickou část, která by byla vhodným rozšířením naší práce. Taková analýza by si však žádala detailnější způsob přepisu a ideálně vyšší kvalitu nahrávek, bylo by tedy třeba při tomto rozšíření provést nahrávání znovu.

Původní ideou našeho výzkumu bylo také porovnat řeč prarodičů orientovanou na dítě s jejich řečí orientovanou na jiného dospělého. Takové porovnání by ovšem vydalo na samostatnou práci, nicméně by bylo jistě zajímavým vhladem do rozdílů mezi řečí orientovanou na dítě a na dospělého.

7. Závěr

V teoretické části jsme shrnuli některé výsledky vybraných výzkumů, abychom na jejich základě mohli formulovat hypotézy. Tyto hypotézy se nám nepodařilo vždy jednoznačně potvrdit či vyvrátit. Jistě se nám ale podařilo objevit jisté podobnosti mezi komunikací námi zkoumaných prarodičů s dětmi a poznatky o řeči rodičů orientované na dítě.

Pro přehlednost zde opět uvádíme hypotézy z kapitoly 3. Výzkumné otázky a hypotézy.

1. Průměrný počet slov za minutu je u prarodičů v našich nahrávkách srovnatelný s průměrným počtem slov za minutu z již provedených výzkumů na řeč jiných dospělých orientovanou na dítě.
2. Námi zkoumaní prarodiče užívají v nahrávkách CDS posun ve slovesné a zájmenné osobě.
3. Mezi nejčastějšími substantivy se v řeči prarodičů orientované na dítě objevuje oslovení dítěte.
4. Námi zkoumaní prarodiče v komunikaci s dětmi užívají deminutiva v podobné míře jako rodiče z některých již provedených výzkumů.
5. V našich datech užívá babička v CDS více doplňovacích otázek než zjišťovacích, zatímco dědeček užívá více zjišťovacích otázek než doplňovacích.

Průměrný počet slov za minutu (kterého se týkala naše první hypotéza) jsme porovnali s výzkumem Spáčilové (in Slančová, 2018). Námi zkoumaná babička užívá v průměru za minutu více slov než participanté výzkumu Spáčilové (in Slančová, 2018), dědeček užívá průměrný počet slov za minutu srovnatelný s výsledky Spáčilové (in Slančová, 2018). Jelikož jsme naše výsledky porovnávali jen s jednou studií, nemůžeme prozatím tuto hypotézu jistě potvrdit ani vyvrátit, neboť by pro porovnání bylo třeba větší množství porovnatelných výzkumů.

Hypotézu o užití posunu ve slovesné a zájmenné osobě v CDS potvrzujeme s tím, že v našich datech se takové jevy sice objevily, ale jen velmi málo. Abychom mohli hovořit množstevním zastoupením tohoto jevu v našich datech, potřebovali bychom zajistit více materiálu, který bychom mohli tímto způsobem analyzovat.

Třetí hypotéza ohledně oslovení dítěte jako jednoho z nejčastějších substantiv se potvrdila jen částečně. U dědečka se oslovení objevilo na 4. pozici nejčastějších substantiv, u babičky oslovení mezi nejčastějšími substantivy vůbec nefigurovalo. Bylo by jistě opět třeba většího množství dat od

námi zkoumaných prarodičů, abychom mohli jednoznačně potvrdit, že babička oslovení dítěte příliš neužívá.

Zastoupení deminutiv v řeči prarodičů orientované na dítě bylo srovnatelné s procentuálním zastoupením deminutiv ve výzkumech zabývajících se řečí rodičů orientovanou na dítě podobného věku. Porovnáním našich dat s výsledky Chovancové (1998, podle Slančová, 2002) a Mráčkové (2015) jsme potvrdili čtvrtou hypotézu. Zároveň se ukázalo, že námi zkoumaná babička užívá deminutiva v CDS více než dědeček.

Poslední hypotézu se nám nepodařilo potvrdit. Dědeček i babička v našich datech užívali více doplňovacích otázek než zjišťovacích. Genderovou hypotézu inspirovanou diskuzní pasáží z výzkumu Mráčkové (2015) tedy na základě našich dat nepotvrzujeme.

8. Seznam literatury a webových odkazů

Bird, S., Klein, E., Loper, E. (2009). *Natural Language Processing with Python*. O'Reilly Media Inc. Dostupné z: <http://nltk.org/book> (poslední přístup: 8. 8. 2020).

Centrálny register záverečných a kvalifikačných prác [webová stránka]. Dostupné z: https://opac.crzp.sk/?fn=*AdvancedSearch&search=advanced&entity=0&seo=CRZP-H%C4%BEadanie (poslední přístup: 7. 8. 2020).

Čtvrtek, V., Sýkorová, B. (2003). *O hajném Robátkovi*. Praha: Albatros.

CHILDES - Child Language Data Exchange System [webová stránka]. Dostupné z: <https://childes.talkbank.org/> (poslední přístup: 8. 8. 2020).

Grepl, M., Karlík, P., Nekula M., Rusínová, Z. (2008). *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

Hasmanová Marhánková, J., Štípková, M. (2018). *Prarodičovství v současné české společnosti*. Praha: SLON.

Hickmann, M., Veneziano, E., Jisa, H.(eds.) (2018). *Sources of variation in first language acquisition : languages, contexts, and learners*. Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Jevčáková, L. (2013). *Deminutiva v reči orientovanej na dieťa* (bakalárska práca). Prešov: Prešovská univerzita.

Křížková, H. (1968). Tázací věta a některé problémy tzv. aktuálního (kontextového) členění. *Naše řeč*, 15(4), 200-210. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=5397> (poslední přístup: 6. 8. 2020).

Kubaník, P. (2017). BABY TALK. In Karlík, P., Nekula, M., Pleskalová, J. (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/BABY_TALK (poslední přístup: 10. 7. 2020).

Metyľová, J. (2013). *Reč otca orientovaná na dieťa* (bakalárska práca). Prešov: Prešovská univerzita.

Meyer, R. (2017). OTÁZKOVÁ INTONACE. In Karlík, P., Nekula, M., Pleskalová, J. (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. Dostupné z: [https://www.czechency.org/slovník/OTÁZKOVÁ INTONACE](https://www.czechency.org/slovník/OTÁZKOVÁ_INTONACE) (poslední přístup: 8. 8. 2020).

Mráčková, M. (2015). *Komunikace otce s dětmi* (diplomová práce). Praha: FF UK.

Mrázková, K. (2017). REJSTRÍK. In Karlík, P., Nekula, M., Pleskalová, J. (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/REJSTRÍK> (poslední přístup: 10. 7. 2020).

Na dvorku (2012). Praha: Československý spisovatel.

NLTK 3.5 documentation [webová stránka]. Dostupné z: <http://www.nltk.org/index.html> (poslední přístup: 8. 8. 2020).

Osolobě, K. (2017). SUBSTANTIVUM. In Karlík, P., Nekula, M., Pleskalová, J. (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/SUBSTANTIVUM> (poslední přístup: 15. 7. 2020).

Pavelová, B., (2016). *Reč matky orientovaná na dieťa* (diplomová práce). Prešov: Prešovská univerzita.

Pejsek a jiná zvířátka (2007). Ostrava: Librex.

Plavčanová, M., (2012). *Špecifická dialógu matky a dieťaťa predškolského veku* (bakalárska práca). Prešov: Prešovská univerzita.

Pleskalová, J. (2017). HYPOKORISTIKUM. In Karlík, P., Nekula, M., Pleskalová, J. (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/HYPOKORISTIKUM> (poslední přístup: 30. 7. 2020).

Průcha, J. (2011). *Dětská řeč a komunikace*. Praha: Portál.

Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J. (2003). *Pedagogický slovník*. 4. aktualizované vyd. Praha: Portál.

Průcha, J., Kořátková, S. (2013). *Předškolní pedagogika : učebnice pro střední a vyšší odborné školy*. Praha: Portál.

Rusínová, Z., Nekula, M. (2017). DEMINUTIVUM. In Karlík, P., Nekula, M., Pleskalová, J. (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/DEMINUTIVUM> (poslední přístup: 30. 7. 2020).

Saicová Římalová, L. (2016). *Osvojování jazyka dítětem*. Praha: Karolinum.

Saxton, M. (2009). The Inevitability of Child Directed Speech. In Foster-Cohen, S. (ed.), *Language Acquisition*. Basingstoke – New York: Palgrave Macmillan, 62-86.

Singleton, D. M., Ryan, L. (2004). *Language Acquisition: The Age Factor*. 2nd edition. Clevedon/Buffalo/Toronto: Multilingual Matters Ltd.

Skutil, M., a kol. (2011). *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu pro studenty učitelství*. Praha: Portál.

Slančová, D. (ed.) (2018). *Desať štúdií o detskej reči*. Bratislava: VEDA, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.

Slančová, D. (2008). *Štúdie o detskej reči*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.

Slančová, D. (2002). Reč orientovaná na dieťa (O niektorých aspektoch a výsledkoch jej výskumu). In V. Lechta (ed.), *Logopaedica V*. Bratislava: LIEČREHGÚTH, 91-101.

Slančová, D. (1999). *Reč autority a lásky. Reč učiteľky materskej školy orientovaná na dieťa – opis registra*. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity.

Smolík, F., Seidlová Málková, G. (2014): *Vývin jazykových schopností v predškolskom veku*. České Budějovice: Grada.

Vartášová, K. (2016). *Vývin inštrumentálu v ranom veku z hľadiska vzťahu medzi rečou dieťaťa a rečou orientovanou na dieťa* (diplomová práca). Prešov: Prešovská univerzita.

Vágnerová, M. (2005). *Vývojová psychologie I. - dětství a dospívání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum.

Vygotskij, L. S. (2004). *Psychologie myšlení a řeči*. Praha: Portál.

V lese (2012). Praha: Československý spisovatel.

9. Seznam tabulek

Tab. 1: Procentuální zastoupení deminutiv v práci Jevčákové (2013).....	23
Tab. 2: Základní informace o nahraných datech.....	35
Tab. 3: Relativní frekvence 10 nejčastějších slovních tvarů v procentech.....	38
Tab. 4: Absolutní výskyt různých lemmat substantiv a absolutní výskyt nejčastějších lemmat substantiv.....	39
Tab.5: Počet absolutních výskytů označení zvířete, počet výskytů deminutivních a standardních označení.....	43
Tab. 6: Počet všech otázek a jejích typů – zjišťovacích a doplňovacích.....	45

10. Seznam příloh

Příloha A: Přepis dat

- a) rozhovor vnuk a dědeček
- b) rozhovor vnuk a babička

Příloha B: Zdrojové kódy

Příloha C: Informované souhlasy

- a) prarodiče
- b) rodiče

Příloha A: přepis dat

a) rozhovor vnuk a dědeček

@Font: Win95::-13:0
@UTF8
@Begin
@Languages: ces
@Participants: CHI Target_Child, GRF Grandfather, GRM Grandmother, MOT Mother
@Date: 27-DEC-2019
@Transcriber: AE
@Situation: prohlížení dětských knih, prohlížení časopisu s jídlem, hra s autem.
*GRF: tak, oslovení_familiární, pojď .
*CHI: 0 .
%com: kašel .
*GRF: půjdem se podívat na knížku, podívej .
*CHI: +< 0 .
%com: kašel .
*GRF: hele +/.
*CHI: +< xxx .
*GRF: +< co to je ?
*GRF: hele@i, tohleto je Robátko, tohleto je Manka nebo <nebo> jak se jmenovala a tohleto je jelen .
*CHI: 0 .
%com: žvatlání .
*GRF: no .
*CHI: 0 .
%com: kašel .
*GRF: hele@i, oslovení_neutrální, podívej .
*GRF: oslovení_neutrální .
*CHI: xxx .
*GRF: tohleto je hajnej .
*GRF: a to je pejsek, hafík .
*CHI: &eje .
*GRF: no, hafík to je, ano .
*CHI: 0 .
%com: kašel .
*GRF: a tady zase jelen .
*GRF: &em, no, na ex <na_splávek> [?].
%add: nejde o CDS, replika je odpovědí na někoho jiného, komu není v záznamu rozumět .
*CHI: &ha .
*GRF: no, podívej .
*GRF: <bud> [?] Robátko nebyl doma .
%com: čteno z knihy .
*CHI: eře@c .
%com: eře = ještě, realizace kolísá .
*GRF: +< Kotrč tedy namířil psa Heršpice nosem do nejhustšího lesa, aby jim našel jelena .
%com: čteno z knihy .

*CHI: +< xxx .
 *GRF: a je tady jelen .
 *GRF: podívej, on na něj míří puškou .
 *GRF: a tady je ?
 *GRF: co je nad tím ?
 *GRF: to je hnízdo .
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: jsi můj, Větrníku +/.
 %com: čteno z knihy .
 *CHI: +< &bebe .
 *GRF: no .
 *GRF: a prásk@i hele@i a vtom rána a vraní hnízdo sletělo
 rovnou vykulenýmu panu Kotrčovi na hlavu .
 %com: čteno z knihy, kromě citoslovců a v knize spisovně .
 *GRF: podívej, jak to tady spadlo na něj .
 *GRF: vidíš to ?
 *GRF: hele@i .
 *CHI: já@i .
 %com: dítě křičí .
 *GRF: já@i, podívej .
 *GRF: jelen, hnízdo .
 *CHI: +< ete@c .
 %com: ete = ještě, realizace kolísá .
 *GRF: Robátko vystřelil z pušky a hnízdo spadlo Kotrčovi na
 hlavu .
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: +< no .
 *CHI: +< 0 .
 %com: dítě vykřiklo .
 *CHI: &tě .
 *CHI: &tě .
 *CHI: &chi .
 *CHI: etě@c .
 %com: dítě velmi naléhavě .
 *GRF: no .
 *CHI: +< &echi .
 *GRF: +< <co_to> [/] co +/.
 *CHI: +< koko@i .
 *GRF: koko@i .
 *GRF: to je taky koko@i, ale malý koko@i, víš .
 *CHI: &miji koko@i .
 *CHI: &dje &ko@i .
 *GRF: +< koko@i .
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *CHI: nau_nau@i .
 *GRF: mňau_mňau@i, správně, kočička .
 *CHI: +< 0 .
 %com: dítě křičí .
 *GRF: to je králík .
 *GRF: hele@i .

*CHI: ihahaha@i .
 *GRF: ihahaha@i, koník .
 *CHI: +< bů@i .
 *GRF: bů@i, kravička, no ty jsi ale šikovnej .
 *GRF: ty jsi šikovnej .
 %com: zašeptáno a trošku zašišláno .
 *CHI: eje@c .
 %com: eje = ještě, realizace kolísá .
 *GRF: podívej, no .
 *CHI: &ki koko@i .
 *GRF: správně .
 *CHI: mé@i .
 *GRF: mé@i, to je beran, mé@i .
 *CHI: &ode .
 *GRF: tohle ?
 *CHI: &aafa .
 %com: asi imitace štěkání psa .
 *GRF: hafík .
 *GRF: to je hafík .
 *CHI: &em .
 *CHI: &apa .
 *GRF: houba, no správně .
 *CHI: &aafa .
 *GRF: liška je to, tak .
 *GRF: hele@i, oslovení_familiární .
 *GRF: oslovení_familiární .
 *CHI: +< 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: podívej .
 *CHI: mé@i .
 *GRF: mé@i, to je muflon, ano, správně .
 *GRF: sojka, ta nám bydlí na zahradě tamhle .
 *CHI: &pe .
 *GRF: ta bydlí tam sojka, no .
 *GRF: ve stromech lítaj, takovýty ptáčci velký .
 *GRF: tak, tohle ?
 *CHI: &beve .
 *GRF: veverka .
 *GRF: a tohle ?
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *CHI: &bubo .
 *GRF: jelen .
 *CHI: eje@c .
 *GRF: sova .
 *CHI: &va .
 *GRF: prasátko .
 *GRF: &=imit:vítr .
 %com: není zřejmé užití tohoto zvuku .
 *CHI: 0 .
 %com: smích .
 *GRF: podívej .
 *GRF: co je tohle ?

*CHI: &neje .
 *GRF: to je vlk .
 *GRF: bažant .
 *CHI: &biba .
 *GRF: medvídek .
 *GRF: xxx .
 %com: hluk talířů v pozadí, není rozumět .
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: srnec .
 *CHI: &bada .
 *GRF: a jezevec .
 *CHI: &abebeke .
 *GRF: a to je šiška .
 *GRF: šiška .
 *GRF: no, ty nám tady padaj taky ze stromu šišky .
 *GRF: no, hehehe@i .
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: vidíš .
 *MOT: hele@i, ruku před pusou .
 %com: reakce matky na kašel dítěte .
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: vidíš, tady je šiška .
 *GRF: jelen, medvěd, sojka .
 *CHI: +< 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: co je tohle ?
 *GRF: houba ?
 *CHI: &aba .
 *GRF: houba, správně .
 *GRF: xxx .
 %com: něco položeno na stůl k diktafonu a není rozumět .
 *CHI: xxx .
 *GRF: +< co je tohle ?
 *CHI: &aba .
 *GRF: to je voříšek .
 *GRF: podívej .
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: to je voříšek .
 *CHI: xxx .
 *GRF: tady, to je voříšek .
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: já už asi, nevím jak ho ještě mám dlouho trápit, von je docela rozkašlanej chudák .
 %add: nejde o CDS .
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *CHI: xxx .
 *GRF: a teď dáme ještě zvířátka na dvorku .

*CHI: +< xxx .
 *GRF: ještě <chceš> [?] ?
 %com: možná spíš ještě chce, pak by nešlo o CDS .
 *GRM: +< je tam liška, vid' ?
 *CHI: +< 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: no .
 *GRF: tohle je co ?
 *CHI: &ofm .
 *GRF: medvěd .
 *GRF: to je koala .
 *CHI: koala .
 %com: dítě umí slovo koala vyslovit celkem dobře, je to jeho
 přezdívka .
 *GRF: koala .
 *CHI: xxx .
 *GRF: +< taky seš koala .
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *CHI: xxx .
 *CHI: jé@i .
 %com: radostný výkřik .
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: hele@i, a podívej .
 *GRF: co je to .
 *CHI: nau_nau@i .
 *GRF: +< kočička .
 *GRF: mňau_mňau@i .
 *CHI: &titi .
 *GRF: tohle je ?
 *GRF: myš .
 *GRF: tohle kyky@i .
 *CHI: xxx .
 *GRF: kykyryký@i .
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *CHI: a_a@i .
 %com: dítě křičí .
 *GRF: kachny, ty jsou na ty jsou na tom na rybníce u vás .
 *GRF: kachničky .
 *CHI: a_a@i .
 *GRF: pejsek
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: podívej, z druhý strany .
 *CHI: iha@i .
 *GRF: kůň, no .
 *CHI: +< koko@i .
 *GRF: koko@i, <správně> [?] .
 *CHI: etě@c koko@i .
 *CHI: etě@c koko@i .

%com: mezi těmito výpověďmi je krátká pauza, proto bych je nepovažovala za opakování, a také prozodicky jsou různé .

*GRF: ještě koko@i ?

*GRF: no .

*CHI: jé@i .

%com: zašeptáno .

*CHI: xxx .

*GRF: +< no .

*GRF: mé_mé@i .

*CHI: mé@i .

*GRF: mé@i .

*CHI: 0 .

%com: kašel .

*GRF: mé@i .

*CHI: 0 .

%com: kašel .

*GRF: hmm .

%add: nejde o CDS, je to reakce na rozhovor v pozadí, kterému není rozumět .

*GRF: tak, a podívej .

*CHI: <čiči@i> [?].

*CHI: šušu@c .

%com: realizace spíše jako &šiši .

*GRF: šušu@c .

*GRF: to je cukrovíčko .

*CHI: &ši .

*CHI: nami@i .

*GRF: no, to je časopis Gusto tohle .

*GRF: a tam je samý jídlo, tam jsou recepty na to .

*CHI: 0 .

%com: kašel .

*GRF: no .

*CHI: 0 .

%com: kašel .

*GRF: tak .

*GRF: máme šušu@c, co tady máme dál .

*CHI: 0 .

%com: kašel .

*GRM: no má hroznej ten kašlíček .

%add: nejde o CDS, reakce babičky na kašel dítěte.

*CHI: +< &ta .

*CHI: jé@i .

%com: dítě křičí .

*GRF: zase šušu@c .

*CHI: xxx .

*CHI: &eche .

*GRF: no, jsou rohlíčky .

*CHI: 0 .

%com: kašel .

*GRF: a co je tohle, oslovení_familiární .

*CHI: &e &baba .

*GRF: pivo .

*CHI: xxx .

*CHI: 0 .
 %com: dítě radostně vykřiklo .
 *GRF: hm, hele@i .
 *CHI: xxx .
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: to je maso .
 *CHI: xxx .
 *GRF: to je maso, to máš rád .
 *GRF: no .
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *CHI: xxx .
 *GRF: brambory <to_zní_hodně_ňam@i> [?] ty jsme dneska měli v
 poledne brambory .
 *CHI: xxx .
 *GRF: tak .
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: no .
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: podíváme se ještě na zvířátka ?
 *GRF: to je asi Robátko nejlepší, ne ?
 *GRF: podívej .
 *GRF: u Robátka .
 *GRF: hele@i .
 %com: šeptem .
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: a co je tady ?
 *GRF: podívej .
 *GRF: Robátko jde do lesa .
 *GRF: to je les .
 *GRF: hele@i tady myslivec Robátko .
 *GRF: a tady <potká> [/] potká Josefku .
 *GRF: vidíš ?
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: +< a tady zase jelen schovanej .
 *GRF: a <helma> [?] co dělá ?
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: sází les, sází stromečky malý .
 *GRF: stál tam nový les zelený a pěkný na všechny strany .
 %com: zašeptáno a čteno z knihy .
 *CHI: &jo .
 *GRM: 0 .
 %com: smích babičky na repliku od otce, které nebylo rozumět .
 *GRF: podíváme se .
 *GRF: no .
 *GRM: +< vid', oslovení_familiární, děda to dá .
 *GRM: on si s tebou ještě bude povídat .

*GRF: no .
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: tak <se> [//] podíváme se .
 *GRF: co je v lese ?
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: +< nebo se podíváme +...
 *CHI: 0 .
 %com: kašel .
 *GRF: Robátka už jsme viděli nebo se podíváme, co je na dvorku ?
 *GRF: oslovení_neutrální, na dvorku ?
 *CHI: xxx .
 *GRF: no .
 *GRF: taky ne, tak tohle, oslovení_neutrální ?
 *CHI: xxx .
 *GRF: auto .
 *GRF: už tě to nebaví, vid' .
 *GRF: tak si prohlídneme ještě auto .
 *CHI: etě@c &ato .
 *CHI: etě@c .
 *GRF: tak .
 *GRF: no, to je krásný auto .
 %com: na pozadí těžko srozumitelný rozhovor s rodinným přítelem o tom, proč je situace nahrávána, slyšet je posílání si auta .
 *GRF: šup@i pošli mi auto .
 *GRF: pošli mi auto .
 *GRF: no .
 *GRF: hele@i, oslovení_neutrální .
 *GRF: <počkej> [/] počkej teď spadne .
 *GRF: tak podívej, červený auto .
 *CHI: xxx .
 *GRF: to je červený auto .
 *CHI: &eje .
 %com: asi snaha říct meje, dítě dává auto někam do vody .
 *GRF: ne <ne> [3x], tam ho nedávej, auto se nemusí koupat .
 *GRM: oslovení_familiární, a kolik máš aut?
 *GRM: jedno, vid' .
 *GRF: tak .
 *GRF: <eště_se_napít_nechceš> [?] ?
 *CHI: etě@c auto .
 *GRF: ještě auto .
 *CHI: etě@c &ko .
 *GRM: já jdu hledat .
 *GRF: ještě .
 *GRF: babi, pojď podat tamto další .
 %add: nejde o CDS .
 *GRM: no, já už +...
 *GRF: budeš mít další auto .
 *GRM: tady máme auto a tady máme auto .
 *GRF: +< ještě auto .

*CHI: etě@c &to .
 *GRM: ještě auta, vid' .
 *GRF: hele@i .
 *CHI: 0 .
 %com: dítě vykřiklo .
 *GRF: ještě auto .
 *CHI: jetě@c .
 %com: jetě = ještě, realizace kolísá .
 *GRF: a ještě auto .
 %com: předtím dědeček užíval tvar bez j na začátku, který preferovalo dítě, teď dítě začalo užívat iniciální j a dědeček také .
 *CHI: etě@c &ato .
 *CHI: xxx .
 *GRF: takže tři ?
 *GRF: kolik ?
 *GRF: jeden, dva, tři .
 *GRF: tři auta .
 *CHI: echtě@c .
 %com: echtě = ještě .
 *CHI: jé@i .
 *CHI: &ato .
 *GRF: +< čtyři .
 *CHI: echtě@c &ato .
 *GRM: ještě auto .
 *GRF: jedno auto, hu@i .
 %com: dědeček posílá dítěti auto jedno po druhém .
 *GRF: druhý, hu@i .
 *GRF: třetí, hu@i .
 *GRM: a tady je taky auto .
 *CHI: etě@c .
 *GRF: a čtvrtý .
 *GRM: brm brm@i .
 *GRF: to je brambora, to není auto, vid' .
 *CHI: ne .
 *GRM: 0 .
 %com: smích .
 *CHI: &ato .
 *GRF: to není auto .
 *GRM: +< to není auto ?
 *GRM: tak mi ho podej .
 *CHI: ne .
 *GRM: ne ?
 *GRF: nedá .
 %add: nejde o CDS
 *GRM: <chce> [?] to taky auto .
 *GRM: 0 .
 %com: smích .
 *GRF: nedá .
 *GRF: <nedá> [3x] .
 *GRF: dáš mi bramboru ?
 *CHI: xxx .
 *GRF: tak, děkuji .

*GRF: děkuji za bramboru .
*GRF: 0 .
%com: smích .
*CHI: xxx .
*GRF: tak, oslovení_neutrální, táta .
*CHI: &tata .
*GRF: tam ne, tady je táta .
*CHI: xxx .
*GRF: tady je táta .
*GRF: oslovení_neutrální .
*CHI: +< xxx .
*GRF: +< táta .
*GRF: strejda .
*GRF: máma .
*CHI: 0 .
%com: dítě kašle a je slyšet posílání auta .
*CHI: xxx .
%tim: 12:15 .
@End .

Příloha A: přepis dat

b) rozhovor vnuk s babičkou

@Font: Win95::-13:0
@UTF8
@Begin
@Languages: ces
@Participants: CHI Target_Child, GRM Grandmother, MOT Mother
@Date: 25-DEC-2019
@Transcriber: AE
@Situation: prohlížení dětských knih, hra s traktorem.

*CHI: xxx .
*GRM: no , správně .
*CHI: +< ha_ha@i .
*GRM: to je lištička , to není haf_haf@i , to je liška .
*CHI: +< haa@i .
%com: imituje lva?
*GRM: to je takovej pejsek , co žije v lese , víš ?
*CHI: &ho .
*GRM: no , a muflon , to je takovej velikej +...
*CHI: +< xxx.
*GRM: no , a tady je vlk , tady je +...
*CHI: +< &je .
*GRM: no , to je taky podobně +...
*CHI: +< xxx .
*CHI: tady &tam .
*GRM: +< tam , no <tam_máme> [?] .
*CHI: +< <tady> [?] .
*GRM: a co je to , bažant , vid' ?
*CHI: &achbah .
*GRM: +< a medvěd , podívej se na medvěda .
*GRM: tadyto je srneček .
*CHI: &ai .
*GRM: no , srneček .
*GRM: takhle musíme , dovnitř , víš .
*GRM: no .
*CHI: haf@i .
*GRM: no , sova , jak dělá sova ?
*CHI: &cha .
*GRM: hů_hů_hů@i .
*CHI: +< hů_hů@i .
%com: oba hodně melodicky mění výšku houkání sovy (trochu jako sanitka) .
*GRM: a tady je veverka .
%com: vesele .
*GRM: podívej , veverička .
*CHI: +< &he .
%com: asi pousmání .
*GRM: no a sojku , vid' , tu máme na zahrádce , vid' , tam máme , na zahradě , tam , máme sojky , vid' ?
*GRM: a podíváme se na jinou knížku ?

*GRM: hele@i , tady máme na dvorku .
 *CHI: &achsi .
 *GRM: no , co je tam .
 *CHI: chr_chr_chr@i .
 %com: imituje prase , chrochtá , spíš chrčí .
 *GRM: prasátko , no , a tady ?
 *CHI: mnau@i .
 *GRM: kočička , mňau@i .
 %com: mňau je prodloužené .
 *CHI: +< ihaha@i .
 *GRM: a koníček , no .
 *GRM: koníček dělá &=imit:kopyta_koně .
 *CHI: +< &na .
 *GRM: a co tam ještě , ještě tady je něco ?
 *CHI: kykyky@i .
 *GRM: no , kohoutek nebo slepička , vid' , no jo .
 *CHI: etě@c je +...
 *GRM: tady je ještě koníček , no .
 *CHI: eště@c .
 *GRM: ještě .
 %com: vysloveno stejně jako dítětem bez j na začátku .
 *GRM: a <tady> [/] tady je králíček .
 *GRM: &em .
 *GRM: <&em> [2x] ?
 *GRM: tady je králíček , vid' , tady má malý ouška .
 *CHI: +< papá@c .
 *CHI: &atá .
 *GRM: tam , no , tam má ouška a jsou moc dlouhý .
 *GRM: a &podí +/.
 *CHI: +< xxx .
 *GRM: +< no , prasátko má taky ouško , ano .
 *CHI: xxx .
 *GRM: +< no .
 *GRM: a kohoutek , ten má velikej ocas , podívej jakej je krásnej , velikej , vid' , no .
 *GRM: kohoutek a slepička .
 *GRM: a tady ?
 *GRM: to je husa .
 *GRM: jak dělá husa ?
 *CHI: gigigi@i .
 *GRM: no , to nevím jestli úplně gigigi@i .
 *GRM: a kačenka ?
 *CHI: ha_ha@i +/.
 %com: grm tohle interpretuje jako citoslovce psa .
 *GRM: tady je pejsek , ano .
 *CHI: je ha_ha@i .
 *GRM: no , ten je jak náš pejsek , úplně stejnej .
 *GRM: vidíš ten jazejček má takovej .
 *GRM: a vocásek .
 *GRM: a tady , co máme tady , kačka +/.
 *CHI: koko@i .
 *GRM: kačka .

*GRM: počkej , podíváme se ještě na druhou stranu , nech ty
auta teďko chvíli .

*GRM: a podíváme se co máme tady , hele@i , podívej +/.

%com: podívej vysloveno jako pódivěj .

*CHI: etě@c .

%com: etě = ještě, realizace kolísá .

*GRM: no , ještě králíček vid' .

*CHI: xxx .

*CHI: bū@i .

*GRM: kravička , no .

*GRM: bum@i , počkej , babička ti podá autíčko .

*GRM: jé@i .

*GRM: tak .

*GRM: no , tady máš autíčko .

*GRM: a co máme tady ?

*CHI: mé@i .

*GRM: no , tady je kozička , ta dělá mé@i a ovečka +/.

*CHI: +< mé@i .

*GRM: ta dělá bé_bé_bé@i .

*CHI: +< bé@i .

*GRM: a &oveč kozička mé_mé_mé@i .

%com: mé podstatně vyšším hlasem než ovce .

*CHI: mé_mé_mé@i .

*GRM: no , vidíš , má rohy .

*CHI: etě@c .

*GRM: a tam je králíček , vid' , králíček .

*CHI: +< papá@c .

*GRM: no , ten má papáníčko tam , má tam mrkvičku , no .

*GRM: a tady má seno , vidíš , na seně , no .

*CHI: +< &ha .

%com: dítě hlasitě vykřikne .

*CHI: ha@i .

%com: interpretováno opět jako citoslovce psa .

*GRM: no , haf@i , já nevím , kde je haf@i , na druhý straně
je haf@i , tady je haf@i .

*GRM: tady máme haf@i .

*CHI: +< &tay ha@i .

*GRM: tady je haf@i , no .

*CHI: +< je ha@i .

*GRM: a tam pod stolem je taky haf@i , ano .

*GRM: a máme tu ještě něco dalšího , počkej , babi se podívá ,
jo , na nějakou knížku .

*CHI: a &tay .

*GRM: tam .

*GRM: hele@i tady , tady máme , tady je <hezky> [?] +...

*CHI: +< ha_ha@i .

*GRM: no , má jazejček , vid' , a ouška .

*GRM: no , a copak je uvnitř .

*CHI: xxx .

*GRM: kočička , správně .

*GRM: a tadyto je králíček , vidíš , ten má zase ty velký
ouška .

*CHI: etě@c .

*GRM: ještě se podíváme , no .
 *CHI: eště@c .
 *GRM: <veverku> [?] .
 %com: někdo třetí v záznamu šeptá .
 *GRM: housátka malý , vid' .
 *CHI: kach_kach@i .
 *GRM: no , kač_kač@i nebo +/ .
 *CHI: +< gigigi@i .
 %com: hodně vysokým hlasem .
 *CHI: ko@i .
 *GRM: a slepička , ano .
 *CHI: mé@i .
 *GRM: no , vypadá jak kozička , ale je to beránek spíš ,
 bé_bé_bé@i .
 *CHI: etě@c .
 *CHI: bé_bé_bé@i .
 *GRM: ještě bé_bé_bé@i .
 *CHI: etě@c bé_bé_bé@i .
 *GRM: no .
 *GRM: ta je malinká , vid' ?
 *CHI: xxx .
 *GRM: a co máme tady ?
 *CHI: &aů .
 *GRM: jelen , má velký rohy , &paro parohy vlastně , pardon .
 *CHI: ha@i .
 *CHI: etě@c .
 *GRM: no , tam je taky , to je jelen Větrník , víš , to je z
 tý pohádky , jelen Větrník a tady je pejsek , vid' .
 *GRM: jak se jmenoval <ten> [/] ten zlej z toho hajnýho
 Robátka ?
 %add: nejde o CDS .
 *MOT: to já vůbec neznám jelena Větrníka .
 %add: nejde o CDS .
 *GRM: +< ten pán z +...
 *GRM: ne , to jste , jako malý jste se na to koukali .
 %add: nejde o CDS .
 *CHI: +< ne .
 *GRM: hajnej , kterej <měl_pifku_na> [?] jelena .
 *CHI: xxx .
 *GRM: hele , tady střílí na jelena , vidíš ?
 *GRM: střílí na něj puškou , a pejsek se na jelena taky
 zlobí , ale jelen se ho nebojí .
 *CHI: xxx .
 *GRM: no , jelen se mu směje , vid' , podívej , jak se směje .
 *CHI: chi_chi@i .
 *GRM: no , dělá hi_hi_hi@i .
 *GRM: 0 .
 %com: smích .
 *GRM: a co máme tady , no , tady je hajnej Robátko , to už si,
 oslovení_matky, nepamatuješ ?
 %add: nejde o CDS, vlastně jen částečně .
 *MOT: vůbec .
 %add: nejde o CDS .

*GRM: no , a tady , jak se jmenovala ta holčička +...
 %add: nejde o CDS .
 *MOT: to je divný jméno pro jelena Větrník .
 %add: nejde o CDS .
 *CHI: +< &pa &pa .
 *GRM: no , tady je pán , vid' ?
 *GRM: a to je jeho jelen , no , vidíš .
 *CHI: che@i .
 %com: CHI shodilo auto .
 *GRM: jé@i , teď nám hapalo@c auto , počkej , babi podá .
 %com: GRM se shýbá pod stůl , je slyšet posunutí židle a pokládání auta na stůl .
 *GRM: hele@i , jak se jelen směje a má veliký uši .
 *CHI: 0 .
 %com: smích .
 *GRM: no , dělá hi_hi_hi@i .
 *GRM: co máme na druhý straně ?
 *CHI: &i &au .
 *GRM: tak to si, oslovení_matky, přečti aby ses [//] jo pan Kotrč to byl , jasně , pan Kotrč .
 %add: nejde o CDS .
 %com: není zřejmé , zda to GRM někdo nenapověděl .
 *GRM: no , a pes měl , Heršpic .
 *GRM: ty si nevzpomínáš ?
 %add: nejde o CDS .
 *MOT: Heršpice ?
 %add: nejde o CDS .
 *GRM: no odkud já bych to znala , kdybyste se na to nekoukali jako malí .
 %add: nejde o CDS .
 *MOT: no nebo si to sledovala ty , jako malá .
 %add: nejde o CDS .
 *GRM: ne to ne , to byly pohádky vaše .
 %add: nejde o CDS .
 *FAT: +< <jsem pro> [?] Heršpice .
 %add: nejde o CDS .
 *MOT: no , to je vesnice u Brna .
 %add: nejde o CDS .
 *GRM: hele@i , oslovení_familiární , co tady máme .
 *GRM: hele@i , jak pejsek utíká a jak mu vlajou ouška .
 *GRM: vidíš to ?
 *GRM: jak mu vlajou ouška a vocásek , podívej .
 *CHI: &he .
 *GRM: no , tady má vocásek .
 *CHI: ačí@c .
 %com: ačí = hačí = sedí .
 *GRM: no , a tady už hačá@c , vid' .
 *GRM: a podívej , vystřelil a tady bylo hnízdo a to mu spadlo na hlavu .
 *GRM: podívej , už tady hačá@c a na hlavě má to hnízdo .
 *GRM: tady mu hapalo@c hnízdo .
 *GRM: no .
 *CHI: &aa .

*GRM: vidíš , a <tady_je> [?] pán a paní jedou na jelenu .
 *CHI: &pai .
 *GRM: vidíš , jedou na jelenu jako na koni , vid' .
 *CHI: xxx .
 *GRM: no , jedou na jelenu jako na koni , vid' .
 *GRM: a je tam někde nějaký ptáček ?
 *CHI: &ta_ta &taty &tay .
 *GRM: +< tam jsou ptáčci , vid' , nahoře , tak počkej ,
 podíváme se jestli máme tady nějakýho ptáčka .
 *CHI: +< &eam .
 *GRM: tady ne .
 *CHI: &eja .
 *GRM: tady ne , tak se podíváme tady do té knížky , jo ?
 *CHI: &nana .
 *GRM: tady máme nějakýho ptáčka ?
 *CHI: +< ne .
 *CHI: ha@i .
 *GRM: tady je pejsek , tady ptáček není .
 *CHI: 0 .
 %com: dítě řve .
 *GRM: tady je koníček , vid' , a kravička .
 *GRM: tak ji sem dáme dědovi až přijde děda , on se podívá na
 koníčka , jo ?
 *GRM: dáme ji dědovi ?
 *GRM: dáme ji dědovi , vid' .
 *GRM: až děda přijde , tak se podívá na koníčka .
 *GRM: tady taky nemáme ptáčka .
 *GRM: tady máme , hele@i , kačenku .
 *CHI: ha@i .
 *GRM: no , tady jsou kačenky .
 *CHI: &ha_ha_ha@i .
 *GRM: a pejsek , vid' .
 *CHI: xxx .
 *GRM: +< tady je kykyryký@i , kohoutek , hele@i , kykyryký@i a
 tadyto je slepička , ta dělá kokodák@i .
 *CHI: kykyák@i .
 %com: něco mezi kokodák a kykyryký .
 *GRM: kykyryký@i dělá kohoutek a slepička dělá kokodák@i .
 *CHI: +< kykyák@i .
 *GRM: kokodák@i .
 *CHI: xxx .
 *GRM: <tam> [//] tady jsou +...
 *CHI: +< &aja &aj &aja .
 *GRM: +< prasátka .
 *GRM: no , to dáme dědečkovi až přijde , dědovi , vid' .
 *CHI: &tay &ee .
 *GRM: +< <tak_no> [?] dědovi .
 *GRM: tak , tak já myslím , že už to můžu vypnout .
 *CHI: xxx .
 %com: od této chvíle už na pozadí občas komunikace dvou lidí .
 *GRM: pojď , podíváme se na knížku .
 *GRM: no , <to_máme> [?] zvířátka i traktor , vid' , no , co
 dělá traktůrek , jede .

*GRM: a tady je zajíček , podívej .
 *GRM: a už utíká zajíček .
 *GRM: a už se schoval .
 *CHI: &ba .
 %com: šeptem .
 *GRM: no a je tam kytička ?
 *CHI: &tay .
 *GRM: tam je kytička .
 *GRM: a co máme tady ?
 *GRM: no taky vyjel traktůrek , a kde je tam kravička?
 *GRM: kde tam máme kravičku ?
 *CHI: +< &á .
 *GRM: tam .
 *GRM: a slepičku a kuřátka ?
 *GRM: no , traktor jede z garáže , vid' ?
 *GRM: no , už vyjel a už se zase schoval .
 *GRM: a co dělá slepička , kouká na traktor ?
 *CHI: tam .
 *GRM: tam je vid' .
 *CHI: &achí etě@c .
 *GRM: no , točí se mu kolečko , vid' , traktoru .
 *GRM: no , točí se mu kolečko , &em .
 *GRM: <tak_se_na_to_podívej> [?] , no .
 *GRM: a co tady kouká ?
 *GRM: oslovení_familiární , co tady kouká ?
 *CHI: +< eše@c .
 *GRM: ještě jede traktor , vid' .
 *GRM: a kde je pejsek ?
 *GRM: je tam pejsek ?
 *CHI: &achí .
 *GRM: tady je pejsek , hele@i .
 *CHI: +< &tá .
 *GRM: +< podívej , tady .
 *CHI: +< eše@c .
 *GRM: no , <podívej_jak> [?] traktůrek jede .
 *CHI: &afa .
 *GRM: no , tam je traktůrek vid' .
 *GRM: a kde je pejsek ?
 *CHI: &ši .
 *GRM: no , no nakládá balíky traktor <vid'> [?] .
 *GRM: a kde je pejsek ?
 *GRM: <tady> [/] tady je .
 %com: jemným hlasem .
 *CHI: +< &afů .
 *GRM: tady je pejsek , no .
 *CHI: &hajaja .
 %com: je slyšet vrzání dveří .
 *GRM: no , děda už jde , ano , děda jde .
 *CHI: &da .
 *GRM: děda už jde .
 *CHI: xxx .
 *GRM: ano, tady máš autíčka všechny , no , jen si je vem , to
 víš , že jo .

*GRM: to jsou tvoje autíčka .
 *GRM: a kde je tady pejsek a ptáček ?
 *CHI: xxx .
 *GRM: tady je pejsek a kde je ptáček ?
 *CHI: 0 .
 *GRM: to je traktor , vid' .
 *GRM: a kde je ptáček ?
 *GRM: je tam ptáček někde ?
 *CHI: &ta &a ja .
 *GRM: +< tady je , no .
 *CHI: +< &he .
 *GRM: tam , no .
 *GRM: a kde ...
 *GRM: no .
 *CHI: +< &etě &je .
 *GRM: eště se mu bude točit kolečko , vid' , no , ty jsi
 šikovnej .
 *GRM: a tady se mu kouří z komínka , podívej .
 *CHI: &pá .
 *GRM: no , tam má komínek , vid' , to ty máš na svém traktoru
 taky .
 *GRM: no .
 *CHI: &emá .
 *GRM: +< no , to máš <doma> .
 *GRM: a kde je kravička ?
 %com: rána v pozadí .
 *GRM: oslovení_familiární , kde je kravička ?
 *GRM: oslovení_familiární .
 *GRM: tady je kravička .
 *CHI: &he .
 *GRM: no , a jak dělá kravička .
 *CHI: bū@i .
 *GRM: +< bū@i , správně .
 *CHI: &pá .
 *GRM: vidíš , a tady je úplně stejnej žebřík jako máš na tom
 autíčku požárním .
 *GRM: no , <už vyjel> traktor , vid' .
 *GRM: no , vidíš tady je taky takovej žebřík , podívej .
 *GRM: <vidíš> , ten je stejnej .
 *CHI: &e .
 *GRM: hm , ten patří na tohle ...
 *GRM: na tohle autíčko .
 *GRM: ták , tak ho tam dáme ?
 *CHI: ne .
 %com: se zpěvnou intonací .
 *GRM: ne ?
 *GRM: tak nedáme , no .
 *GRM: tak ne .
 *CHI: &echtě .
 *GRM: 0 .
 %com: smích .
 *CHI: 0 .
 %com: smích .

*GRM: a teď nevím , jestli to nahrává , nebo <to_nenahrává>
[?] .
%add: nejde o CDS .
*GRM: ještě ?
*GRM: a kam to píchá ?
*CHI: etě@c &au .
*GRM: +< do autíčka .
*CHI: etě@c .
*GRM: no , už si zase utrh ten žebřík , no , u toho autíčka .
*GRM: chudák autíčko , už je bez žebříku .
*GRM: no , ty šikulíne .
*CHI: &eje &hap .
*GRM: hapalo@c , no .
%tim: 12:38 .
@End .

Příloha B: zdrojové kódy

```
from nltk import FreqDist

def listnastring(seznánek):
    prázdnej_string = " "
    return (prázdnej_string.join(seznánek))

def jen_dospělí(soubor, začátek):
    prázdnej_list = []
    with open (soubor) as souboreček:
        for řádek in souboreček:
            už_jako_entice = řádek.split()
            if už_jako_entice[0].startswith(začátek):
                prázdnej_list.extend(už_jako_entice)
    return (prázdnej_list)

def s_prarodiči(soubor, začátek):
    prázdnej_list = []
    druhej_list = []
    with open (soubor) as s_prarodičem:
        for řádek in s_prarodičem:
            už_jako_entice = řádek.split()
            if už_jako_entice[0].startswith(začátek):
                prázdnej_list.extend(už_jako_entice[1:])
        for slovo in prázdnej_list:
            if slovo.startswith(("<", ".", "+", "?", ",", "[",
"0", "x", "&")) == False:
                druhej_list.append(slovo)
    return (druhej_list)

def frekvenčka(soubor, začátek):
    return ((FreqDist(s_prarodiči(soubor,
začátek))).most_common(50))

def relativní(soubor, začátek):
    novej_seznam = []
    for jednotka in frekvenčka(soubor, začátek):
novej_seznam.append((jednotka[0], (jednotka[1]/float(len(s_prarodič
i(soubor, začátek))))*100))
    return (novej_seznam)

def do_frekvenc̣ky(soubor):
    prázdnej_list = []
    with open (soubor) as souboreček:
        for řádek in souboreček:
            už_jako_entice = řádek.split()
            prázdnej_list.extend(už_jako_entice)
    return prázdnej_list

def různá_lemmata(soubor):
```

```
prázdný_seznam = []  
for hodnota in soubor:  
    prázdný_seznam.append(hodnota)  
return (prázdný_seznam)
```

Příloha C: informované souhlasy

a) prarodiče

Dopis a informovaný souhlas pro prarodiče

Dobrý den, jmenuji se Anna Eisenreichová, jsem studentka FF UK dvouoboru Čeština v komunikaci neslyšících a Obecná lingvistika. V akademickém roce 2019/2020 budu psát svou bakalářskou práci na téma Komunikace prarodičů s dětmi. Vedoucím práce je doc. Římalová-Saicová. Tímto dopisem bych Vás chtěla krátce seznámit s obsahem práce a požádat o spolupráci.

V práci budu analyzovat nahrávky komunikace prarodičů s vnoučaty. Hlavním cílem výzkumu je zjistit, jak spolu komunikují česky hovořící prarodiče a vnoučata.

Ráda bych Vás požádala o souhlas s pořízením cca dvacetiminutové nahrávky Vaší komunikace s vnoučetem. Diktafon k nahrávání bude zapůjčen. Situaci, ve které by měla být vaše komunikace nahrávána, by mělo být prohlížení dětské knížky, která bude rovněž zapůjčena (bližší informace viz pokyny k nahrávání). Ráda bych pořídila také krátkou nahrávku mého rozhovoru s Vámi zaměřenou na Váš vztah s vnoučetem, trávení společného času apod. Rozhovor i nahrávky komunikace budou při přepisu pečlivě anonymizovány, v rámci bakalářské práce budou k dispozici jen anonymizované přepisy. Audionahrávky se nedostanou do cizích rukou, identita nahrávaných bude známa jen výzkumníkům. S osobními údaji budu nakládat v souladu se zákonem o ochraně osobních údajů. Výsledky bakalářské práce budou použity výhradně pro vědecké účely. Účast na výzkumu je dobrovolná.

Pokud s účastí na výzkumu souhlasíte, prosím, abyste ke zpracování dat z nahrávek udělil/a informovaný souhlas.

V případě jakýchkoliv nejasností mě neváhejte kontaktovat e-mailem na adrese anna.e@volny.cz.

Děkuji.

***

Pokyny pro nahrávání

- Pořídte prosím nahrávku toho, jak si prarodiče hrají se svým vnoučetem. Bylo by dobré, aby při nahrávání bylo přítomno co nejméně lidí, tj. pouze jeden z prarodičů a dítě (případně matka nebo otec, pokud by dítě odmítlo být bez rodiče). Pokud je to možné, pořídte zvlášť

nahrávku babičky s dítětem a zvláště nahrávku dědečka s dítětem. Ideální situací je například pokud matka vaří/žehlí/věnuje se nějaké činnosti, při které se nemůže věnovat dítěti, které v tu chvíli hlídá prarodič. Situace by měla být co nejpřirozenější.

- Diktafon by měl být maximálně metr od nahrávaných osob. Je možné položit před něj šátek nebo něco, aby zbytečně nepoutal pozornost dítěte ani prarodiče.
- Prosím, abyste zaznamenali komunikaci s dítětem při prohlížení obdržených knížek, případně jiných knihami podobných témat (zvířata, les). Pokud dítě nebude o knihy jevit zájem, může jít o jinou přirozenou situaci, například při hře s plyšáky, při stavění stavebnice apod.
- Nahrávka s dítětem by měla mít cca 10 až 15 minut. Lze také vytvořit více krátkých nahrávek v průběhu jednoho setkání vnoučete a prarodiče. Diktafon lze nechat puštěný třeba i na delší čas, nevadí, pokud se v nahrávce objeví část, kde nebude interakce prarodiče s dítětem; z nahrávek se pak vyberou jen relevantní části. Raději tedy nahrávejte delší dobu, aby nahrávka obsahovala alespoň 10-15 minut přímé interakce jen prarodič a dítě. Bude-li v nahrávce něco, co nebudete chtít předat, nahrávku smažte.
- Bylo by dobré, aby v nahrávce nebyly po celou dobu rušivé zvuky (rádio, televize, puštěná digestoř, pračka, vysavač apod.). Občasné šumy nebo běžné zvuky domácnosti (šuplík, chůze, kašel, domácí zvířata apod.) nejsou problematické.

***

Stvrzuji, že jsem byl/a písemně informována o záměru bakalářské práce. Také jsem měl/a možnost ptát se na doplňující otázky. Souhlasím, aby byl pořízen záznam mé komunikace s vnoučetem a mého rozhovoru s výzkumníkem.

V ..... dne .....

Podpis: .....

Příloha C: informované souhlasy

b) rodiče

Dopis a informovaný souhlas pro rodiče

Dobrý den, jmenuji se Anna Eisenreichová, jsem studentka FF UK dvouoboru Čeština v komunikaci neslyšících a Obecná lingvistika. V akademickém roce 2019/2020 budu psát svou bakalářskou práci na téma Komunikace prarodičů s dětmi. Vedoucím práce je doc. Římalová-Saicová. Tímto dopisem bych Vás chtěla krátce seznámit s obsahem práce a požádat o spolupráci.

V práci budu analyzovat nahrávky komunikace prarodičů s vnoučaty. Hlavním cílem výzkumu je zjistit, jak spolu komunikují česky hovořící prarodiče a vnoučata.

Ráda bych Vás požádala o souhlas s pořízením cca dvacetiminutové nahrávky komunikace prarodiče a Vašeho dítěte. Diktafon k nahrávání bude zapůjčen. Situací, ve které by mělo být dítě s prarodičem nahráváno, by mělo být prohlížení dětské knížky, která bude rovněž zapůjčena (bližší informace viz pokyny k nahrávání). Ráda bych pořídila také krátkou nahrávku rozhovoru s prarodiči zaměřenou na jejich vztah s vnoučetem, trávení společného času apod. Rozhovor i nahrávky komunikace budou při přepisu pečlivě anonymizovány, v rámci bakalářské práce budou k dispozici jen anonymizované přepisy. Audionahrávky se nedostanou do cizích rukou, identita nahrávaných bude známa jen výzkumníkům. S osobními údaji budu nakládat v souladu se zákonem o ochraně osobních údajů. Výsledky bakalářské práce budou použity výhradně pro vědecké účely. Účast na výzkumu je dobrovolná.

Pokud s účastí svého dítěte souhlasíte, prosím, abyste ke zpracování dat z nahrávek udělil/a informovaný souhlas a vyplnila krátký dotazník, který nebude zveřejněn, poslouží pouze k identifikaci a analýze dat při výzkumu.

V případě jakýchkoliv nejasností mě neváhejte kontaktovat e-mailem na adrese anna.e@volny.cz.

Děkuji.

***

Pokyny pro nahrávání

- Pořídte prosím nahrávku toho, jak si prarodiče hrají se svým vnoučetem. Bylo by dobré, aby při nahrávání bylo přítomno co nejméně lidí, tj. pouze jeden z prarodičů a dítě (případně

matka nebo otec, pokud by dítě odmítlo být bez rodiče). Pokud je to možné, poříd'te zvlášť nahrávku babičky s dítětem a zvlášť nahrávku dědečka s dítětem. Ideální situací je například pokud matka vaří/žehlí/věnuje se nějaké činnosti, při které se nemůže věnovat dítěti, které v tu chvíli hlídá prarodič. Situace by měla být co nejpřirozenější.

- Diktafon by měl být maximálně metr od nahrávaných osob. Je možné položit před něj šátek nebo něco, aby zbytečně nepoutal pozornost dítěte ani prarodiče.
- Prosím, abyste zaznamenali komunikaci s dítětem při prohlížení obdržených knížek, případně jiných knihami podobných témat (zvířata, les). Pokud dítě nebude o knihy jevit zájem, může jít o jinou přirozenou situaci, například při hře s plyšáky, při stavění stavebnice apod.
- Nahrávka s dítětem by měla mít cca 10 až 15 minut. Lze také vytvořit více krátkých nahrávek v průběhu jednoho setkání vnoučete a prarodiče. Diktafon lze nechat puštěný třeba i na delší čas, nevadí, pokud se v nahrávce objeví část, kde nebude interakce prarodiče s dítětem; z nahrávek se pak vyberou jen relevantní části. Raději tedy nahrávejte delší dobu, aby nahrávka obsahovala alespoň 10-15 minut přímé interakce jen prarodič a dítě. Bude-li v nahrávce něco, co nebudete chtít předat, nahrávku smažte.
- Bylo by dobré, aby v nahrávce nebyly po celou dobu rušivé zvuky (rádio, televize, puštěná digestoř, pračka, vysavač apod.). Občasné šumy nebo běžné zvuky domácnosti (šuplík, chůze, kašel, domácí zvířata apod.) nejsou problematické.

***

Stvrzuji, že jsem byl/a písemně informována o záměru bakalářské práce. Také jsem měl/a možnost ptát se na doplňující otázky. Souhlasím, aby moje dcera/můj syn byl/a nahráván/a za účelem shromáždění dat pro bakalářskou práci.

Uveďte prosím:

Jméno dítěte: .....

Datum narození dítěte: .....

Řečová či sluchová vada: .....

Jiná vrozená vada, která by mohla ovlivnit komunikaci: .....

V ..... dne .....

Podpis: .....